STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04744

HAYIM-GETSL

Der Tunkeler

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation

AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

טונקעלער.

חיים-געצל
דער רעפאָרמאַטאָר

מיט זיינע 25 רעפארמען.

אילוסטרירט פון ב. פייגענבוים.

פארלאג
הומאָריסטישע ביבליאטעק
וואַרשאָ, 1922.

מיי נע ליבהאַרציקע
נאָלעווקעס אַ מתּנה.

Druk. Br. Wójcikiewicz. Kramy Nalewkowskie.

הקדמה.

ווער איז חיים-געצל?

מיר האָבן דעם כּבֿוד אייך פֿאָרשטעלן: חיים-געצל דעם רעפֿאָרמאַטאָר. אַ קאָליקער רעוואָלוציאָנער, הייסער קעמפֿער, און פֿייערדיקער פּראָטעסטאַנט אויף דער יידישער גאַס.

ניט פֿון דעם מין רעליגיאָנס-רעפֿאָרמאַטאָרן, פּראָטעסטאַנטן, אַ שטייגער, ווי דער ביאַליסטאָקער משיח, אָדער דער גבאי פֿון טלאָמאַצקער שול, אָדער, לכל הפּחות ווי ליוטער. ער איז אויך, ניט קיין רעוואָלוציאָנער און קעמפֿער פֿאַר סאָציאַלע איבערקערענישן, רעליגיעס, וועלט-אַנשויאונגען, סיסטעמען, וויסענשאַפֿטן, אַ שטייגער, ווי איינשטיין, מערמינסקי, קעמעל-פּאַשאַ, ד'אַנונציאָ, קאַווע וכדומה. ער איז אויך ניט קיין רעפֿאָרמאַטאָר פֿון דער יינג-יידיש-קונסט-און-דיכטונג-ריכטונג-מאָדערניזם.

אונדזער חיים געצל האָט קיינמאָל ניט אָרגאַניזירט קיין פּראָלעטאַריאַטן, ניט געמאַכט קיין אַטענטאַטן, קיין באָמבעס ניט געוואָרפֿן, קיין פֿוטוריסטישע לידער ניט געשריבן, קיין גע-

טער ניט געבראָכן, קיין פּאַראַדאָקסאַליש־דושעניטלמעניש־נישט אַרבעס־צום־וואַנטיגדיקע ריידעס ניט געהאַלטן, מיט איין וואָרט, ניט פון דעם מין רעפאָרמאַטאָרן און קעמפער.

אונדזער חיים געצל איז אַ רעפאָרמאַטאָר פון אַלטעגליכן לעבן, אַ רעוואָלוציאָנער קעגן אומגעלומפּערטע געוויינלעכקייטן, קליינקייטן, נישטיקייטן: ער קעמפט קעגן אונדזער אויטערלעכן ניט־קאָנען־האַלטן־זיך, ניט לייטיש־באַנעמען־זיך. ניט קאָנען גיין און שטיין, ניט קאָנען ריידן און שמועסן קעגן אונדזערע אומגעלומפּערטע געטאָ־מאַניערן, גלות־רגילותן, אונטאַקטיש־קייטן, אונאַנשטענדיקייטן— קורץ, קעגן אונדזער גאַנצער אויסער־לעכער ניט־ערצויגענקייט און פאָרמלאָזיקייט.

אונדזער חיים געצל איז אַ ייד אַ בייזער, אַ כעסן מ׳קאָן זאָגן — „אַ ספּיצליוועך", און ער קאָן ניט פאַרליידן קיין אונ־אָרדנונג. האַמעטנעקייט, באַנאַליטעט, שימל, שמוץ אַ. אַז. וו. און אַז. וו...

און ער פּראָטעסטירט.

חיים־געצל קעמפט מיט אַלערליי מיטלען: מיט גוטן, מיט בייזן, מיט רויקן „מוסר־זאָגן" און מיט „רייבן אַ מאָרדע", מיט חוזק, איראָניע, סאַרקאַזאַם. און אַז מען דאַרף שטאַרק, איז ער ניט פויל און שפּילט אייך אָפּ אַ סקאַנדאַלכל, אַז עס ווערט לעבע־דיק און היימלעך. נאָר זיינס מוז ער אויספירן. זיין רעפאָרם מוז געמאַכט ווערן, עס מעג אים קאָסטן מי־יודע־וויפיל־אָ.

אָט אַזאַ מענטשל איז אונדזער חיים געצל דער רעפאָר־מאַטאָר. מיר האָבן די ערע!

ערשטע רעפאָרם.

גיין אין גאַס.

דאָס דאָזיקע בילדל שטעלט פאָר זיין ערשטער אַרויסטריט אויפן וועג פון זיין רעפאָרמאַטאָרישן קאַמף.

חיים-געצל גייט אויף נאַלעווקעס, באַטראַכט דעם דאָזיקן דור-הפלגה-געדראַנג, שטופעניש, שטורכעניש, לויפעניש, מישמאַשעניש, און ער שטויסט זיך, ווי געוויינלעך, אָן אויף אַ צושמייעטן, צופּאַטלטן יידל מיט אַ צעקודעלטן בערדל מיט אַן אָפענעם מויל און פאַרדרייטן דאַשעק, און ביידע צובוצקען זיך, און ביידע כאַפן זיי דעם געוויינלעכן היין-העריל-טענצל, „בואי בשלום" און „עושה שלום", דער רעכטס, יענער רעכטס, דער לינקס, יענער לינקס,

צפון, דרום, מזרח, מערב... שטייסט מען אָן נאָך אַ יידן, איז יענער — נאָך אַ יידן, און יענער — ווידער אַ יידן, ביז עס ווערט אַ העצקעניש און אַ צומישעניש פון יידן; אַ פּאַלעניש, אַ רייבעניש אין די זייטן. כאַפּט אונזער חיים געצל דעם אמתן שטורך אין זייט, און אַ טאָרע מיט אַ שירעם אין בויך, אַז ער פאַלט שיער ניט אַראָפּ פון טראָטואַר, און ער ווערט אָנגעצונדן, ווי אַ שוועבעלע, און צושרייט זיך אויפן קול:

— צו אַלדע רוחות, איר וועט זיך אַמאָל אויסלערנען גיין ווי מענטשן, צי ניין?! איר, צוטרייטלטע ברואים, וואָס איר זענט! ווייסט איר דען ניט, אַז אַהער גייט מען רעכטס און אַהער — גייט מען לינקס?! פאַרוואָס איז אויף אַנדערע גאַסן ניטאָ אַזאַ געדראַנג און אַזאַ שטופּעניש?! פאַרוואָס קאָנען אַלע מענטשן גיין, ווי מענטשן נאָר איר קאָנט ניט?! פאַרוואָס, צו אַלדע שוואַרצע יאָר, זענט איר אַזעלכע צעשמייעטע מנוולים?! גיין זאָלט איר מיר זיך אויסלערנען!!! גיין אין גאַס, ווי מענטשן!..

און חיים-געצל מאַכט סקאַנדאַלן, און ער לערנט יידן, ווי צו גיין אויף די גאַלעוועס. —

זיין ערשטע רעפאָרם.

צווייטע רעפֿאָרם.

אִין טראַמוויי.

חיים געצל שטייט ביים „פשיסטאַנעק” און וואַרט אויפֿן טראַמוויי. אַרום אִים, אַן עין־הרע, אַן עדה יידן, ווייבער, קִינדער און — ווי זשע אַנדערש? — אַלע פִילדערן, ווִי געננ אויף אַ קאַראַמִיסלע, וואָס מען טראָגט זיי צום שוחט, און קאָנען נִיט איינשטיין אויף דִי ערטער. עס קומט־אָן דער טראַמוויי און עס ברעכט־אויס אַן אמתע ערד־צִיטערנִיש, אַ באָמבע־אויפרייס, אַ רעש, אַ טומל, אַ שטִיקענִיש, אַ געקוויִטשעריי, אַז הִימל עפֿן זִיך! מע שטופט זִיך, מע שטורכעט, מע אַרבעט מִיט די זייטן, מִיט דִי עלענבויגנס, מען טרעט אויף דִי פֿיס, אויף דִי אָדטשיסטקעס, עס פֿליען אָפגערִיסענע קנעפלעך, ברִילן, הִיטלען, אַ מהומה, ווִי אויף דעם ברענעדיקן „טִיטאַנִיק”, אויב אִיר געדענקט.

חיים־געצל, ווִי זיין שטייגער, פרוווט מוסרן: — וואָס פֿאַר אַ שטופענִיש אויף אייערע קעפּ!? וואָס פֿאַר אַ גאַריאַטשקע, וואָס פֿאַר אַ בהלה!? וואָס פֿאַר אַן אויסכאַפענִיש אויף אייך!? אִיר וועט אַלע זדאָנזשן! אַלע! נאָר געלאַסן, נאָר פּאַוואָליע!..

נאָר דער עולם הערט אִים נִיט, און יעדער שטופט זִיך אִין איינגאַנג אַריין מִיט מסירת־נפש. מאַנזבִיל שרייען, ווייבער קוויִטשען, קִינדער וויינען, און אִיבער אַלע קולות הערט זִיך נאָך אַ שטאַרקערער קול פֿון אַ יידן, וואָס שטייט מִיט אַן אָפֿן

פֿאַרדיסן מויל און געוואַלטעוועט און רופֿט צו איינעם, וואָס פֿאָרט קעגנאיבער אויף יענער זייט וואַגאָן:

— מוישע! מוישע!..

און יענער ייד ענטפֿערט אים פֿון דאָרטן מיט קולי-קולות און מיט אַ ווידערקויל:

— יענקל! יענקל!

און עס גייט אַ ויצעקו מיט אַ רופֿעניש פֿון אַלע זייטן.

— כאַצקל!.. יעקל!.. נאָטע-הענעך!.. מעכעלאליהו!.. ווו שטייסטו?!.. האָסט אַן אָרט?!... דאָס פּעקל ווו איז? דאָס פּעקל?!.. פֿאַניע פּ.!.. פֿאַניע ט.!..שמערל, ווו ביסטו?!.. אָט בין איך!..

חיים געצל דער רעפֿאָרמאַטאָר קאָן זיך שוין מער ניט איינהאַלטן. ער כאַפּט איינעם פֿון די שרייענדיקע יידן, נעמט אים טרייסלען, ווי אַ לולב, און פֿייערן ניט מיט זיין קול:

— מנוולים! אַ רוח זאָל אין... ווילדע בּרואים, וואָס איר זענט!.. עס איז דאָך פֿון אייך ניט אויסצוהאַלטן! ווו זענט איר ווו? אין אַ וואַלד? אין אַ וואַלד זענט איר? עס גייט אייך קיינער ניט אָן?! קיין חרפּה און קיין בושה האָט איר ניט! וואָס האָט איר זיך, צוגעוואַלטעוועט, וואָס? חוכא-וטלולא מאַכט איר

פון אונז? רויק זאָלט איר מיר זיין! אָ נ ש ט ע נ ד י ק! וואָרום
איך וועל אייך דאָ...

און די פּאַסאַזשירן פון גאַנצן טראַמוויי שפּיצן אָן די אויערן און
הערן, ווי חיים-געצל סקאַנדאַליעוועט, און פאַרשעמען זיך.

חיים-געצל לערנט יידן פאָרן אין טראַמוויי.

זיין צווייטע רעפאָרם.

דריטע רעפאָרם.

ב ל אָ ט ע.

ניט נאָר אין אַ רעגנדיקן בלאָטיקן האַרבסט־טאָג, נאָר אפילו אין סאַמע זומער, אין אַ שיינעם טרוקענעם תמוז־טאָג, קאָנט איר אָפט באַגעגענען ביי אונז אַ פאַרשמייעטן פאַרשוין מיט אַן אויסגעשמירטע קאַפּאָטע און אפילו מיט אַ פאַרשלומפערטן דזשעק אין אַלערליי מיתה־משונה־קאָלערן.

און עס איז ממש צו באַוואונדערן, ווו קריגט ער די בלאָטע? דאַכט זיך, אויף גאַנץ נאַלעווקעס איז הייגט גראַדע טרוקן, בלייבט עס אַן אונ־ענטשיידען פראָבלעם

פאַראַן ביי אונז אַזעלכע פאַרשוינען, וואָס קאָנען אָרגאַניש ניט פאַרטראָגן קיין ריינעם בגד. אין אַ ריינעם אָפּ־געפוצטן בגד פילן זיי זיך אומבאַקוועם.

עס אִיז, ווִי יעדער פּאַרשוין, וואָס פּלעגט געוואַלדעווען אויף זיין ווייב, ווען זִי פּלעגט אִים אַמאָל אִין דריי חדשים דערלאַנגען אַ פרִיש העמד.

— קוים זִיך איינגעטראָגן אִין אַלטן העמד, דערלאַנגט זִי מִיר פּלוצלונג אַ פרִישס!

דער קאָלנער בײַ אַזאַ יידן אִיז תמיד אַזוי שוואַרץ, אַז איר קאָנט אויף אִים שרייבן מִיט קרייד.

דערזען אַזאַ יידן אִין אַ ווייסן קאָלנער, אִיז אַזאַ זעלטענהייט, ווִי זען אַ ווייסע קראָ.

עס פרעגט זִיך אַלזאָ: ווער טראָגט זיינע קעלנער, ווען זיי זיינען ווייס?

אַ צווייטע האַרבע פּראָבלעם.

מִילא, גייען זיי אום, דִי פּאַרשוינען, אִין דִי פּאַרברודִיקטע קאַפּאָטעס און מִיט קויט-באַשפּרִיצטע מאַנטלען און פּאַרשלומפּערטע הויזן און שמוצִיקע קאָלנערס און — אָן סכנה.

ובאמת, צו-וואָס דען אַרומפּוצן דִי קאַפּאָטע? קלייבט מען זִיך דען גיין אויף אַ חתונה?

חיים-געצל אָבער קאָן עס נִיט פּאַרטראָגן. און ער כאַפּט אַזאַ פּאַרשוין און ער שפִּילט אִים אָפּ אַ „ווִיוואַט" אִין סאַמע מִיטן גאַס, טייטלענדִיק אויף זיין קאַפּאָטע:

— זעט נור, זעט נור, ווִי איר זענט אויסגעפּאַטשקעט. ווִי שעמט אִיר זִיך דאָס נִיט אִין אייער וויטן האַלז! ס'אִיז דאָך אַ שאַנדע און אַ חרפּה פּאַר דער וועלט!.. וואָס? חולה זענט אִיר יעדן טאָג אַרומצוּוואַשן אייער בגד?!.. מענטשן זאָלן נִיט האָבן קיין ברעקל זִין פּאַר ריינקייט, פּאַר שיינקייט. פּונקט ווִי חזירים אִין בלאָטע... נאָר מִילא, דִי עססעטִיק בִין אִיך אייך מוחל. אָבער דִי הִיגעניע! עס אִיז דאָך אַזוי אומגעזונט! ווער ווייס, ווִיפִיל באַצִילן אִיר טראָגט אויף דער קאַפּאָטע. און עס אִיז טאַקע אַ חלול-השם אויף. וואָס וועט מען זאָגן? אַז יידן זיינען אַ ברודִיק פּאָלק... וואָס? טרדת הפּרנסה? אִיר האָט קיין

צייט ניט? פאַראַן מער פאַרנומענע און באַשעפטיקטע מענטשן פון אייך. ביי די אומות-העולם איז אויך פאַראַן פאַרנומענע מענטשן, פונדעסטוועגן געפינען זיי צייט אַרומצופוצן זייער בגד יעדן טאָג, און גייען ניט אַרום אַזוי פאַרשמאָנדערט און פאַרדריפּעט און פאַרהאַטשקעט און פאַרפּאַטשקעט און פאַרפּראַטשקעט, ווי איר. טפו זאָלט איר ווערן! ברודיאַרזשעס!

דער ייד הויבט-אויף די פּאָלעס פון זיין בגד, דערזעט דעם גרויסן שלומפּער און פאַרשטייט, אַז כמעט האָט חיים-געצל רעכט.

און חיים-געצל לערנט יידן צו פוצן די קאַפּאָטע און אַרויסגיין אין גאַס אין אַ ריינעם בגד.

זיין דריטע רעפאָרם.

פֿערטע רעפֿאָרם.

פסס!.. פסס!..

חיים־געצל גייט אין גאַס. ער דערהערט „אַ פּסיקעניש“ — פּסס.. פּסס.. ער דרייט זיך אום. עמיץ שטייט מיט אויסגעטאַר־טשעטע ליפּן מיט אַ פּאַפּיראָס אין איין האַנט און אַן אויסגע־בויגענעם פֿינגער, ווי אַ הענגער, אין דער אַנדער האַנט, און רופֿט, און ווינקט, און פֿייפֿט, און סמאָצקעט:

— פּסס!.. פּסס!..

די גאַנצע גאַס, די דורכגייער, די אָנגעשטעלטע ביי די געשעפֿטן, די האַנדלאַרזשעס, די טראַמוויי־פֿירער, די מיליציאַנטן, די דראָזשקאַרזשעס, און מען קאָן שווערן, אפֿילו די פֿערד, די לאַמטערנעס — קוקן זיך אַלע אום צוריי־דערט צו דעם פּסי־

קער: האַ? וואָס? ווער רופט? וואָס איז געשען?

און יענער שטייט און פסיקעט:

— פסס... פסס...

חיים-געצל האָט פיינט דעם דאָזיקן קלאַנג. עס גרילצט אים אין די אויערן, עס ריפעט אים אויף די נערוון. עפעס ליגט אין דעם דאָזיקן קלאַנג לאָבוסעוואַטעקייט, אונאַנשטענדיקייט און גאַס-הפקרות. עס הייסט: „אַז איך דאַרף צו האָבן דעם מענטשן, מעג די גאַנצע גאַס גיין חאָדאָראָם, זיך איבערקערן מיטן קאָפּ אַראָפּ מיט די פיס אַרויף, ווען אַרט עס"?

— פסס... פאַניע!.. פסס!...

דאָסמאָל האָט חיים-געצלען נאָך מער פאַרבאַקט: דער פאַרשוין, וואָס איז געשטאַנען און געפסיקעט צו חיים-געצלען, האָט געוואָלט בלויז פאַררויכערן אַ פּאַפּיראָס.

אַ בעלנות פון אַ מענטשן! ער וויל פאַררויכערן אַ פּאַפּיראָס, פסיקעט ער צו חיים-געצלען. חיים-געצל זאָל צו אים צוגיין, וועט ער ביי אים פאַררויכערן אַ פּאַפּיראָס. פאַרגייט עס חיים-געצלען ביזן זיבעטן ריפּ, און ער צובייזערט זיך:

— וואָס איז דאָס פאַר אַ חוצפּה! וואָס?! וואָס איז דאָס פאַר אַ פסיקעניש אויף אייער קאָפּ?! קיין אַנדער אופן האָט איר שוין ניט, ווי אַזוי צו רופן אַ מענטשן, ווי נאָר צו פסיקן!.. און וואָס איז דאָס בכלל פאַר אַ פרעכקייט צו רופן אַ מענטשן, ער זאָל גיין צו אייך, כדי איר זאָלט קאָנען ביי אים פאַררויכערן אַ פּאַפּיראָס?! טפו זאָלט איר ווערן! קיין ברעקל אַנשטענדיקייט! קיין פונק פון מענטשלעכן טאַקט! קיין אַנשטענדיקער מענטש פסיקעט ניט אויף דער גאַס.

און חיים-געצל בייזערט זיך אויף דעם דאָזיקן מיאוסן שטאָן פון פסיקן אויף דער גאַס.

זיין פערטע רעפאָרם

פֿינפֿטע רעפֿאָרם.

טיר אָנקלאַפּן.

חיים־געצל וואוינט אין אַ צימער ערגיץ אין אַ קאָרידאָר מיט אַ סך טירן.

אַ סך טירן זיינען מערסטנטייל אָפֿן, נאָר די טיר פֿון חיים־געצלס צימער איז שטענדיק פֿאַרמאַכט, מחמת חיים־געצל איז ביי זיך אין צימער באַשעפֿטיקט, און, אַז חיים־געצל איז באַשעפֿטיגט, האָט ער פֿיינט, אַז מען שטערט אים און האַלט, ווי געוויינלעך, די טיר פֿאַרמאַכט.

אַזאַ טבע האָט ער.

דאָס יידל רייסט ראַפּטום אויף די טיר פֿון חיים־געצלס צימער און קוקט אַריין נייגעריק.

— דאָ וואוינט שמואל־מעכל דער זאָקן־סוחר?

חיים געצל שפרינגט אויף, ווי מען וואָלט אים אָפּגעבריט מיט זודיג וואַסער.

— און קלאַפּן? אָנקלאַפּן אין טיר האָט איר פאַרגעסן!? ווי קומט מען דאָס אַריין צו יענעם אין צימער פלוצלונג, ניט אָנקלאַפּענדיק?!. האַ?..

דאָס יידל פאַרענטפערט זיך:

— קלאַפּן גאָר? וואָס פאַר אַ קלאַפּן אין טיר? פכע? איז דען די טיר צוגעשלאָסן? אַז אַ טיר איז צוגעשלאָסן, קלאַפּט מען. אָבער אייער טיר איז דאָך ניט מער, ווי צוגעמאַכט, טאָ צו וואָס זאָל איך קלאַפּן?.. געזען אַביסל?.. קלאַפּן גאָר? נייע מאָדעס...

נאָר חיים-געצל צוקאָכט זיך ערשט אויף=דער-אמתן.

וואָס זאָגט איר?—„קלאַפּן גאָר?” „נייע מאָדעס”? אודאי קלאַפּן און נאָר קלאַפּן! וואָס דען? אַזוי אַרייַנרייסן זיך אין יענעמס צימער, ניט אָנקלאַפּנדיק? ווילדע באַשעפעניש, וואָס איר זענט!.. ווו האָט איר זיך געהאָדעוועט, ווו? צווישן פּראַים?.. וואָס פאַר אַ הפקרות, וואָס?.. מאַלע וואָס אַ מענטש טוט ביי זיך אין צימער. אפשר קאָן איך גאָרניט אויפנעמען? אפשר וויל איך אייך גאָרניט ניט אויפנעמען? קיין ברעקל טאַקט, קיין ברעקל דרך=ארץ, ניט קיין לייטישע באַנעמונג.. אָנקלאַפּן דאַרף מען! איר הערט וואָס מען זאָגט אייך?! איידער מען קומט אַריין אין אַ פרעמדן צימער, מוז מען אָנקלאַפּן אין טיר! האָט איר פאַרשטאַנען?!

און חיים=געצל לערנט יידן ווי אַזוי אַרייַנצוקומען אין אַ פרעמדן צימער און ווי אַזוי אָנצוקלאַפּן אין טיר.

זיין פינפטע רעפאָרם.

זעקסטע רעפֿאָרם.

טיר=פֿאַרמאַכן.

פֿאַראַן מענטשן, וואָס האָבן אַ פּאַסקודנע טבע: קיינמאָל חעלן זיי אייך ניט צומאַכן אַ טיר. אַרייַנגעגאַנגען, אַרויסגע־גאַנגען געלאָזט די טיר „נאַסשצעז“ אָפֿן און גאָרנישט, ניט זייער באָבעס דאגה.

מעג עס זיין אין צוג, אין טראַמוויי, אין אַ אַנשטאַלט אין אַ קאַנטאָר, אין אַ פּריוואַט־הויז — אומעטום דאָס זעלבע.

די דאָזיקע לייט האָבן תּכלית שנאה צו פֿאַרמאַכטע טירן", און האַלטן אָפּנים, שטאַרק פֿון „אָפֿענע טירן“, און שטענדיק האָט איר מיט זיי צו טון:

— די טיר, די טיר צומאַכן!

מילא, זומער

צייט איז נאָך אַ האַלבע צרה, אָבער ווינטער, און ווער ריעדט, אין די גרויסע פרעסט און ווער רעדט, אַז דער יקרות אויף קוילן ברענט, און אין שטוב איז ווי-עס-איז אויסגעהייצט, דעמאָלט חאַפּט אייך אָן דער אמת'ער גרימצאָרן אויף די דאָזיגע לייט פון די „אָפענע טירן".

וואָס-זשע טוט חיים-געצל? קודם כל פּרווט ער אַרויסהענגען אויף דער טיר אַלערליי אויפשריפטן אויף אַלערליי לשונות:

„מען בעט צומאַכן די טיר", „פּראָשען זאַמקנאָנץ דזווי"! „ביטע טיר צו!" „בבקשה להסגיר את הדלת", „קלאָאָז איי דאָאָרו", „פערמעי לאַ פּאָרט, סיל וויי פּלעי!", „פּראָסיאַט זאַקריוואַט דוויערי!" א. אַ. וו. און אַז. וו... העלפט עס אים מטתמא ווי אַ שיר-המעלות צו אַ געשווילעכץ.

וואָרום אַ ייד קען אייך איבערלייענען אַלע אויפשריפטן מיט אַמאָל, און שטאַרק איבערלייענען און ווידער אַמאָל עס איבערחזרן און, נאָך אַלעמען, לאָזן די טיר אָפן. — אַזאַ טבע האָט ער.

האָט חיים-געצל געכאַפּט אַזאַ יידן אין אָנגעהויבן פּשוט צו בייזערן זיך בעל-פּה:

— די טיר! די טיר! פעטער, די טיר! וואָס איז ביי אייך עפּיס זומער אין דרויסן? און אַז זומער אין דרויסן, דאַרף מען לאָזן אַ טיר אָפן? אַ ט י ר ד אַ ר ף מ ע ן צ ו מ אַ כ ן! עס איז אַ נים-ערצויגנקייט. עס איז די מאוסע טבע פון פוילקייט, נאַכלעסיקייט און בכלל פון דעם יידישן „עט למאי-נפקה-מינה"... די טיר צו! צו אַלדע רוחות!...

אַזוי פּייערט חיים-געצל און צווינגט דעם יידן, ער זאָל זיך אומקערן און פאַרמאַכן די טיר. און יענער, במחילה, מוז פאָלגן. און דאַן ערשט לייגט אים חיים-געצל אַוועק די אמתע לעקציע מיט אַ צוגאָב, אַזוי, אַז יענער מוז נעביך פאַרזאָגן אַ צענטן, ווי צו לאָזן אָפן אַ טיר, און יענער צענטער — נאָך אַ צענטן, און יענער צענטער—ווידער אַ צענטן. און אַזוי לערנט חיים געצל יידן צו פאַרמאַכן אַ טיר. זיין זעקסטער רעפאָרם.

זיבעטע רעפֿארם.

עסן.

חיים־געצל זיצט אין אַ רעסטאָראַציע און עסט. עס רעדט זיך נור: „ער עסט". אין־דער־אמתן קאָן ער קיין זאַך אין מויל ניט נעמען. עס שלאָגט אים צום האַרצן, עס עקלט אים צום חלשן. די סיבה איז פשוט: אַקעגן אים זיצט נאָך אַ פּאַרשוין און עסט מיט די שענסטע טיש־מאַניערן, היינו:

יעדעס מאָל, ווען דער פּאַרשוין דאַרף נעמען אַ שטיקל ברויט פון טעלער, מוז ער אַלע שטיקלעך גוט איבערטאַפּן מיט די פינגער. פֿיש עסט ער דוקא מיט אַ מעסער. פלייש דוקא מיט די הענט. עפּנט אויף אַ גאָמבע, ווי ער וואָלט וועלן איינשלינגען דעם

שור הבר מיט די קאַפּיטעס, זופּט און כליופּעט, קייט און טשמאַקעט, ווי אַ קוה ביים מעלה־גרה'ן.

חיים־געצל זיצט און עס הויבט אים פון אַרט. דער פאַר־שוין דענערוויִרט אים. עס שלאָגט אים אָפּ דער גאַנצער אַפּעטיט. און יענער טוט זיך זיינס:

אָפּגעגעסן, לעקט ער אויס דעם טעלער מיט דער צונג, ווישט אָפּ די הענט מיט דעם טישטוך, שנייצט אויס די נאָז אין סערוועטקע, פאַרוויקלט אַ פּאַפּיראָס און בלאָזט דעם רויך חיים־געצלען אין פּנים אריין, שיט דעם אַש אין טעלער, קראַצט זיך הינטערן קאָלנער מיט אַ לעפל, און צולעצט עפנט ער אויף אַ פּיסק, ווי אַ עלפאַנט און נעמט דאָרט פּאָרקן די ציין מיט אַ גאָפּל.

דאָ ווערט חיים־געצל אויפגעפלאַצט, ווי אַ באָמבע און וואַרפט זיך אַרויף אויף דעם פאַרשוין אין אַ העליש צאָרן.

— איר אַזוינער און אַזוינער! איר זענט דאָך ערגער פון אַ חזיר, זענט איר! מען קאָן דאָך מיט אייך ביי אַ טיש ניט זיצן, מען קען דאָך אין אייערע ד' אמות ניט שטיין. מיאוס און ברודיק באַשעפעניש! איך פאָדער פון אייך ניט קיין שיינע סאַלאָן־מאַנערן, אָבער פּשוטע עלעמענטאַרע כּללים פון היגיענע, דאָס פּשוטע, מענטשלעכע האַלטן זיך ביי אַ טיש האָט איר דאָך געמעגט וויסן. וווּ האָט איר זיך ערצויגן, ווו? צווישן חזרים? אין אַ חזיר־שטאַל?! שוין־זשע ווייסט איר ניט, אַז פיש עסט מען ניט מיט קיין מעסער, און אַז פליישׂ עסט מען ניט מיט די הענט, און אַז מען טאַפּט ניט איבער דאָס גאַנצע ברויט מיט די פינגער. קיינער איז ניט מחויב צו עסן דאָס ברויט, וואָס איר האָט געטאַפּט! שוין־זשע ווייסט איר ניט, אַז מען ווישט די הענט מיט אַ סערוועטקע און ניט מיט אַ טישטוך און מען שנייצט די נאָז אין אַ טאַשן־טיכל און ניט אין אַ סערוועטקע, און אַז דעם אַש פון פּאַפּיראָס וואַרפט מען אין אַש־בעכער, און אַז אויף רייניקן די ציין איז פאַראַן ספּעציעלע ציין־שטעכער און ניט קיין גאָפּל, און

דאָס אויך באַדאַרף מען טון, פאַרשטעלנדיק דאָס מויל מיט
דער האַנט און נישט מען עפנט אויף אַ פּי האתון, אַז עס זאָל איינעם
שלאָגן גרין-און-געל פון אייך און פון אייער פאַסקודנעם פּיסק.
אַ מיאוסע בריאה זענט איר, אַן עקלהאַפטע בריאה. פּע!

אָט אַזאַ מין שטיקל ממרא לייגט חיים-געצל אַוועק דעם
דאָזיקן פאַרשוין, זידלט, זידלט, און ער לערנט. ווי אַזוי צו
זיצן מענטשלעך ביי אַ טיש און עסן.

זיין זיבעטע רעפאָרם.

אַכטע רעפֿאָרם.

אין קאַפֿע-הויז.

גייט חיים-געצל איבער די נאַלעווקעס און פֿאַרבלאָנדזעט אין אַ יידישער קאַוויאַרניע אַריין. חיים-געצלן פֿאַרגלוסט זיך אַביסל אָפּצורוען, אַביסל זיצן, לעזן אַ צייטונג, טרינקן אַ גלעזל קאַווע. עס ווילט זיך אים אַביסל באַקוועמלעכקייט, געמיטלעכקייט. חיים-געצל האָט ליב געמיטלעכקייט.

נו, נו, האָט ער אָנגעטראָפֿן דעם אמתן אָרט.

חיים-געצל קומט אַריין, נעמט ער צו-ערשט זוכן אַ הענגער, אויף אויפֿצו-הענגען זיין מאַנטל. נאָר אויף דער גאַנ-צער וואַנט איז קיין סמן פֿון קיין הענ-גער ניטאָ. פֿאַראַן אַפֿילו אַ הענגער, ליגט ער גאָר אַ נאָ-

סער און אַ פֿאַרזשאַווערטער אויפֿן פֿענסטער. און אויף אַ הענגער, וואָס ליגט אויף אַ פֿענסטער, האָבן מיר אַ קימאַ־לן, על פּי חכמת הפֿיזיקע, קאָן מען קיין בגד ניט אויפֿהענגען. מילא, זעצט ער זיך אַוועק ביי אַ טישל אין מאַנטל און אין קאַפּעליוש. אויפֿן טישל איז אַ היבשע בלאָטקע. מען קאָן זאָגן, אַ יעזשערע, וואָס פֿאַרצווייגט זיך און צוגיסט זיך אין אַלע זייטן אין פֿאַרשידענע אויזערן און זיגזאַגן, ווי אַ אימפּרעסיאָניסטישע געמעלעכץ. די פֿליסיקייט אין דער בלאָטע איז פֿון אַ משונה־מאָדנעם קאָליר. מעגלעך, פֿון קאַווע, מעגלעך פֿון טיי, מעגלעך פֿון קרופּניק. מעגלעך פֿון ציקאָריע, און מעגלעך פֿון אַלץ צוזאַמען.

אין דער דאָזיקער בלאָטע טוקן זיך און ווייקן זיך און שווימען אום בהרחבה, פֿאַרשידענע חפֿצים און מטלטלין שאין להן אחריות: אַ ברעקל זעמל, אַן אָפּגעריסענער פּאַפּיראָס, אַן אָפּגעבערנט שוועבעלע, אַן אָפּגעניצטע פּאַפּירענע סערוועטקע, מיט אַ חשבון, אַ בעבל, אַ לאָקש וכדומה אַזעלכע זאַכן פֿון ערשטן נויטווענדיקן געברויך. וויל ער צורופֿן אַ קעלנער, בעטן אָפּצווישן דעם טיש. נאָר אַ קעלנער אין אַזאַ רעסטאָראַן האָט אַ טבע, אַז ווען מען באַדאַרף אים איז ער גראָדע ניטאָ. נאָר אויף זיין אָרט ווערט חיים־געצל אַרומגערינגלט פֿון אַ האָפּטע יידן. איין ייד שטופּט אים אַ פּעקל שוועבעלעך. אַ צווייטער — אַ לאָטעריי־צעטל, אַ דריטער — זאָקן, אַ פֿערטער — אַ פּאָר אַלטע הויזן. און אַ פֿינפֿטער בעט סתּם אַ נדבה. וויל ער זיך אַ ריר טון צו ענטפֿערן די יידן, גיט זיך דאָס טישל, געוויינלעך, אַ שאָקל. וואָרום אַזאַ טבע האָט אַ טישל אין אַזאַ קאַוויאַרניע. ער מוז זיך שאָקלען און די שטייענדיקע בלאָטע אויפֿן טישל צוגיסט זיך, ווי אַ טייך אין פֿרילינג, און עס הייבן אָן פֿליסן און פֿלייצן ריטשקעלעך פֿון אַלע זייטן אויף דער ערד, אויף חיים־געצלס קני און הויזן, אויף די שיך. אויפֿן שטול, אויף דער פּאָדלאָגע...

חאַפּט זיך חיים־געצל אויף אַן אָפּגעבריטער,—קלעבט זיך אים אָן דער שטול פֿון הינטן, וואָרום אַ שטול אין אַזאַ קאַוויאַרניע

איִז, כּידוּע, שטענדיִק פּעס, ווייך און קלעפּיִג, ווי אַ בּליִנטשיִק.

דאָ צושרייט זיִך חיים-געצל מיִט דער אמתער רוגזה.

— דעם בּעל-הבּית אַהער! די קעלנער אַהער! אַלע אַהער! וואָס איִז דאָ! אַ קאַוויאַרניע אָדער אַ שמוציקער מיִסט-קאַסטן? אוּנצ׳יכטיִקע בּרואים, וואָס איִר זענט! מען טאָר צו אייך מיִט אַ פוּס ניִט אַריינטרעטן... עס שלאָגט פוּן אייך גרין-און-גאַל שלאָגט פוּן אייך!.. איִך דאַרף דען אייער טיי? אייער קאַווע? אויף ניין-און-ניינציִק-טיִשאָנצי-כּפּרות דאַרף איִך עס. איִך קוּם אַהער אַבּיִסל אָפּזיִצן, אָפּרוּען, פאַלט מען אַריין איִן אַ בּלאָטע, איִן אַ זוּמפּ, איִן בּרוּד, איִן שמוּץ. צוּ אַלדע שוואַרצע יאָר! בּיי קיין אוּמה ולשון איִז דאָס ניִשט געהערט געוואָרן. פוי! עקלהאַפט, פּאַסקוּדסטווע! אַ חלוּל השם!

אַזוי בּייזערט זיך חיים-געצל מיִט כּעס און פאַרדרוּס, גיִט אַ שפּיי און לויפט אַרויס.

דער בּעל-הבּית, דער קעלנער און דער איִבּעריקער עולם בּלייבּן אַלע שטיין, ווי געפּלעפט, און קוקן זיך איִבּער מיִט אַזעלכע בּליִקן, ווי איינער זאָגט:

מה נאמר ומה נדבּר? חיים-געצל איִז גערעכט און זיין משפּט איִז גערעכט.

זיין אַכטע רעפאָרם.

נייַנטע רעפֿאָרם.

שמועסן.

שטייט זיך אַזוי אונזער חיים-געצל און כאַפּט אַ שמועס מיט אַ יידל.

שמועסט מען, דאָס יידל רעדט. רעדט, און, ווי דער שטייגער — מיט די הענט, מיט די פיס, מיט אַלע רמ"ח אברים ושס"ה גידים... נאָכדעם, ווי דאָס יידל האָט גענוג צופּגעאַרבעט מיט די הענט, געפֿאָכעט ווי אַ ווינט-מיל, געכאַפּט פֿליגן, געשוווּמען אויפֿן וואַסער. „געלייגט קלאַפּטער אָן בלעזלאַך", געהוידעט און געוויגט זיך לארבע רוחות העולם, האָט זיך דאָס יידל גענומען צו חיים געצלען אַליין.

קודם כל האָט ער אים געטרייבערט פֿאַר דעם אַרבל,

אַגבֿ אוחרא געטאַפּט די סחורה און געפֿרעגט, וויפֿיל עס קאָסט אַ מעטער און צי איז עס פֿון ריינעם וואָל, דערנאָך האָט ער געטרייסלט אים פֿאַר די לאַצן, געצופּט פֿאַר דער באָרד, אַרויסגעשלעפּט אַ פּאָר מאָל דעם קראַוואַטל און געשאָקלט, ווי אַ גלעקל ביים טויער... נאָכדעם, ווי דאָס אַלץ איז אים נמאס געוואָרן, האָט ער זיך גענומען צום קנעפּל, ס'הייסט צו חיים געצלס קנעפּל. צוערשט האָט ער אים געדרייט רעכטס, דערנאָך — לינקס, דערנאָך — רעכטס און ווידער לינקס, דערנאָך — אין איין ריכטונג, אַ שטייגער, ווי מען דרייט אַרויס אַ שרייפֿל. אַזוי לאַנג און אַזוי בררייט, ביז דאָס קנעפּל איז געוואָרן אויס קנעפּל. ס'הייסט, דאָס קנעפּל איז געבליבן קנעפּל, נאָר אַנשטאָט צו זיין אָנגענייט, ווי אַ קנעפּל האָט ליב, אָן חיים-געצלס קאַפּאָטע, איז עס געבליבן הענגען ביי דעם יידל צווישן די פֿינגער.

חיים-געצל אָבער איז, כּידוע, אַ ייד אַן אַקוראַטנער און אַ פּינקטלעכער. ער איז כּלל נישט, ווי די נאַלעווקער יידן, וואָס זיינען ניט מקפּיד אפֿילו אויף אַ קנעפּל דאָרט, וווּ דאָס קנעפּל איז הן על-פּי לאָגיק והן על-פּי יושר והן על-פּי מענטשלעכקייט נויטיק. — לכל הדעות... און טאָמער מאַכט איר אַזאַ איינעם אויפֿמערקזאַם אויף אַזאַ מין „אָפּנהערציקייט" אויפֿן סאַמע „קעגנוואַרט" פֿון די הויזן, ענטפֿערט ער אייך, ווי דער שטייגער — „מילא, בין איך ניט קיין ריסטאָקראַט", אָדער ער האָט נאָך צו אייך פּרעטענזיעס.

— זע נאָר, זע נאָר דעם אַנטיסעמיט!

ניין, חיים-געצל האָט ליב, אַז אַפֿילו אין אויבער-בגד זאָלן ביי אים אויך זיין די קנעפּלעך אין דער בעסטער אָרדנונג.

דערזען, אַז זיין קנעפּל איז שוין ניט זיין קנעפּל, נאָר דעם יידעלס קנעפּל, האָט זיך חיים-געצל אויף אים אַרויפֿגעוואָרפֿן מיט אַ ירגזון.

— וואָס רייסט איר מיך פֿאַר די קנעפּלעך, וואָס? איר קאָנט ניט שטיין, ווי אַ מענטש און רעדן? אַזיאַט! אומגעלומפּערטע

בריאה, וואָס איר זענט! איר קאָנט ניט רעדן מיטן מויל און ניט מיט די הענט? ניט קריכן יענעם אין גרגרת אַריין? און ניט טרייבערן יענעם, ווי אַ לונג-און-לעבער? טפֿוי זאָלט איר ווערן מיט אייערע תנועות און מיט אייערע געננ!..

בלייבט דאָס יידל שטיין באַפּאַטשט און פֿאַרשעמט. מיט דעם קנעפּל אין האַנט — אַ זאַכלעכער באַווייז פֿון זיין אומגעלומפּערטע באַנעמונג.

און חיים געצל לערנט יידן ריידן
זיין נייַנטע רעפֿאָרם.

צענטע רעפאָרם.

זיך=אַריינמישן.

וואָס טוט איר, למשל, ווען איר שטייט און פאַרברענגט און רעדט מיט אַ צווייטן מענטשן וועגן עפּיס אַן עניין, אָדער סתם איר פירט זיך אַן אינטימען געשפּרעך מיט אייערס אַ נאָנטן פריינט, און פּלוצלונג, מיר — ניט, דיר — ניט, מישט זיך אייך אַריין אַ דריטער פאַרשוין, אַ פרעמדער, אַ זייטיקער, וואָס ניט איר און ניט אייער מיטרעדער ווייסן אים ניט און קאָנען אים ניט?.. וואָס טוט איר דעמאָלט? איר טוט גאָרנישט. איר לאָזט אַראָפּ די אויגן, עס ווערט אייך אונהיימלעך, איר פילט זיך, ווי באַליידיקט. און עס ווילט זיך אייך אָנכאַפּן דעם פאַרשוין פאַרן קאָלנער און אָפּשיקן אים צו אַלדע רוחות. נאָר איר טוט עס ניט. עס פעלט אייך מוט. און איר מיט אייער פריינט שטייט איר ביידע און איר וואַרגט זיך מיט דער אומאָנגענעמער לאַגע, און איר קאָנט זיך קיין אָרט ניט געפינען.

מה שאין כן מיט אונזער חיים=געצלן.

חיים=געצל שווייגט ניט. חיים=געצל איז אַ רעפאָרמאַטאָר. ער באַליידיגט ניט, נאָר ער לערנט, און האָט ער עפּיס צו זאָגן, וועט ער אייך עס אַרויסזאָגן — צי אין אַ בייזערדיקער פאָרם, צי מיט איראָניע, צי מיט אַ בייסיקן חוזק.

דאָסמאָל איז חיים=געצל געשטאַנען און געשמועסט מיט

זיינעם אַ פּריינט וועגן אַ וויכטיקן ענין. פּלוצלונג, מיר — ניט, דיר — ניט פון וואַנען נעמט זיך עפּיס אַ דריטער פרעמדער ייד, גוט שבת, געלע, רעטעך טראָג איך. ער האָט אויך עפּעס אַריינצוזאָגן, נו, נו,— איר מעגט שוין דעם דאָזיקן יידל ניט מקנא זיין. ער האָט שוין ביי חיים־געצלען קיין האָניג ניט געלעקט.

קודם כל האָט חיים־געצל דערלאַנגט אויף אים אַזאַ קוק, אַז דאָס יידל איז נעביך געבליבן שטיין אַ באַטערכעטער. דערנאָך האָט חיים־געצל גענומען דעם יידל אויפן צימבל און דווקא מיטן גוטן,

— זאָגט נור, ר׳ ייד, איר האָט שוין לאַנג אַזאַ טבע צו שטעקן די נאָז, וווּ מען דאַרף ניט? אויב איר האָט אַזאַ טבע, וואָלט איך אייך געזאָגט, אַז דאָס איז זייער און זייער ניט קיין שיינע טבע. ניט שיין אַריינצומישן זיך, ווען צוויי פרעמדע מענטשן רעדן. עס פּאַסט ניט און עס איז ניט לייטיש, און עס איז אונטאַקטיש. אויף ענגליש איז דאָ אַ וואָרט: „מאַינד יור אואָן ביזנעס". ס'הייסט: — ניט אייער באָבעס עסק און גייט אייך געזונטערהייט. אַז מען וועט דאַרפן, וועט מען נאָך אייך שיקן דעם שאַרלאָטן־שמש. לעת־עתה ווילן מיר אויס־

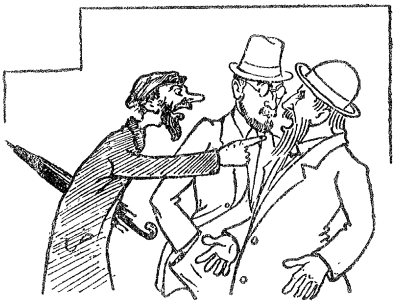

קומען אָן אייך און אָן אייער עצה. אַדיִו!..

דאָס יידל נעבּיך פאַרשטייט זיין לעפיש-נאַרישע לאַגע. ער גיט זיך אַ קראַץ הינטערן יאַרמעלקע און גייט אַוועק פאַר-שעמט, ווי אַן אָפּגעשמיסענער. ער וועט שוין פאַרזאָגן אַ צענטן צו שטעקן די נאָז, וווּ מען דאַרף ניט.

חיים-געצלס צענטע רעפּאָרט.

עלפּטע רעפֿאָרם.

לעזן אַ צייטונג.

חיים=געצל איז מיד. קויפֿט ער זיך אַ צייטונג, גייט אַריין אין קראַשינסקיס גאָרטן, זעצט זיך צו אויף אַ באַנק און נעמט לייענען די צייטונג.

מילא, זיצט ער און לייענט.

צוויי יידלעך זיצן ביי דער זייט און זייער טשיקאַווע צו וויסן נייעס. ער לייענט. פֿאַרוואָס זאָלן מיר אויך ניט אַריינקוקן? אַ ייד איז שטענדיק נייגעריק. בפֿרט עס איז אי עקאָנאָמישער אי פּראַקטישער...

דיביידע יידן גיבן ביסלעכווייז אַ שמעק אַריין מיט דער נאָז פֿון הייטן אויבנאויף. דערנאָך

שמעקט מען די נעז אַריין טיפער, „זאַכליכער" אין ציימונג אַריין, ביז מען קריכט אַריין מיט דעם גאַנצן ראשו ורובו, מיט לייב און לעבן, אַזוי, אַז חיים-געצל קאָן שוין ניט לייענען.

חיים-געצל ווערט בייז. און גייט אַרויס מיט לשון:

— הערט נאָר, מיינע ליבע יידן, ווער לייענט די ציימונג? איך, צי איר?

וואָס איז דאָס פאַר אַ מדה אַריינצוקריכן יענעם אין די בעדערים אַריין... ווילסט וויסן נייעס, קויף אַ ציימונג און לייען. גאָרנישט. אַזוי ווי איך בין גאָר אויף דער וועלט ניטאָ. ניטאָ קיין שטיקל דרך-ארץ פאַר אַ פרעמדן מענטשן.. פוי, אַ מאוסע מדה! זייער אַ מאוסע!.. ניטאָ קיין ברעקל אַנשטענדיקייט. ניש-קשה, עס וואָלט זיצן אַ פריץ, וואָלט איך געוואָרפן ביין-יעריקע קדחות — נאָר אַז איך בין אַ ייד, מעג מען מיר שוין קריכן אויפן קאָפּ מיט די פּאַטרעכעס, טפו זאָלט איר ווערן!

און חיים-געצל בייזערט זיך.

זיין עלטסטע רעפאָרם.

צוועלפטע רעפארם.

אין טעאַטער.

חיים געצל גייט אין יידישן טעאַטער. און אַזוי ווי ער איז אַ ייד אַ היציקער און קאָן ניט פאַרליידן קיין גראָבקייט און קיין אונאָרדנונג, מאַכט ער דאָרט עטלעכע סקאַנדאַלן מיטאַמאָל.

קודם-כל געפינט ער זיין פלאַץ באַזעצט פון אַן אַנדערן און ער שפּילט יענעם אָפּ אַ חתונה.

— אַראָפּ! די רגע זאָלט איר מיר פריי מאַכן מיין פלאַץ! איר אונערצויגענע בריאה, איך וועל איין ווייזן, ווי אַזוי צו פאַרנעמען פרעמדע ערטער! פּאַשאָל! היידאַ!

משלח געווען דעם פּאַרשוין, מאַכט ער נאָך עטליכע סקאַנדאַלן: איינעם — אלמאי ער זיצט זיך צולעגט ווי ביי זיין טאַטן אין וויינגאָרטן, די פיס פאַרוואָרפן אויף דער צווייטער באַנק, אַ צווייטן — אלמאי יענער עסט אַ פּאָלקע פון

אַ הוהן און וואַרפט די ביינדלעך אין אַלע זייטן, אַ דריטן — אלמאַי ער זיצט און נייט איין גאָר אַ קנעפּל אין די תחתונים. אַ פּיערטן — אלמאַי ער האָט אויפגעהאָנגען זיין מאַנטל דוקא, אויפן אָנלען פון שטול, אַ פינפטן, אַ זעקסטן – אלמאַי זיי האַלטן אין איין שרייען און רודערן און לאָזן ניט הערן, וואָס מען שפילט.

— איינער באַוווּנדערט, די ערשטע ליבהאָבערן און דוקא אויפן קול:

— אוי, אַרבעט זי! אַ שלאַק זאָל זי טרעפן!

— נאָך איינער פון פּובליקום פּראָטעסטירט קעגן דער שטיק. עס געפעלט אים ניט, וואָס עס איז ניטאָ קיין געזאַנג — „כ׳האָב געמיינט, ס׳איז אַ שפּעוואַ-שטיק ערשט ס׳איז גאָר אַ מאָווע-שטיק! יאַך האָב ניט קיי צייט!״

און קריכט צווישן די בענקלעך און טרעט אויף די פיס.

אויף דער בינע קושט מען זיך און פון פּובליקום ענטפערט מען און מען סמאָצקעט.

— טשמאָק, טשמאָק!..

אויף דער בינע גייט אַ רירענדע ליבע-ערקלערונג און פון דער לאָזשע שעפּטשעט איינער דעם אַנדערן:

— פּאַניע קאַ! איך האָב אַ וואַגאָן קאַרטאָפל צום פאַרקויפן!

חיים געצל זעט, אַז צו די אַלע סקאַנדאַלן וועט ניט נעמען קיין סוף, און אַז ער וועט דאַרפן סקאַנדאַלעווען ביז טאָג. וואָרום, ווו אַ פּאַרשוין, דאָרט אַ סקאַנדאַל, ווו אַ רגע — אַ סקאַנדאַל.

אַז חיים געצל שטעלט זיך דאָס ניט אויף און שפּילט אָפּ איין גרויסן ריזיקן סקאַנדאַל.

— איר, חמורים, אָקסן, בופעלאָקסן! — פּייערט חיים-געצל — איר וועט זיך אַמאָל אויסלערנען זיצן אין אַ טעאַטער ווי מענטשן, צי ניין? ווו זענט איר, אין אַ שטאַל, צי אויף אַ

מאַרק? ניִשקשה, אין אַ ניִשט־יידישן טעאַטער זיצט איר ווי די קעצעלעך, קיין פּיפּס ניט צו הערן. און נור אין אַ יידישן טעאַטער ערלויבט איר זיך אַלע חזירייען! גראָבע יונגען, וואָס איר זענט! רויִק זאָלט איר זיין, אַנשטענדיק! ווארום איך וועל איך...

מען רייסט איבער די פאָרשטעלונג. אַ פויזע. מען הויבט ווידער אויף דעם פאָרהאַנג... עס ליגט אָבער... עס איז שוין רויק. און חיים־געצל לערנט יידן, ווי צו זיין אין יידישן טעאַטער.

זיין צוועלפטע רעפאָרם.

דרײַצענטע רעפֿאָרם.

די אויבס=הענדלערן.

חיים=געצל גייט פֿאַרבײַ אַ געוועלב. ער זעט אויפֿן טישל אויסגעלייגט שײנער אויבס. עס געפֿעלט אים דאָס אויבס. שײן, שמעקעדיק, פֿריש — אַ מחיה. און אַ שטעקעלע שטייט דאַבײַ אַרײַנגעשטעקט מיט אַ פּרייז אויפֿגעשריבן: אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל קאָסט דאָס אויבס. ס'איז גוט, מען דאַרף זיך ניט דינגען...

חיים=געצל בעט אָפּ־וועגן זיך אַ פֿאָר פֿונט פֿון דעם דאָזיקן אויבס, דאָס געוועלב־ווײַבל נעמט אַ פּאַ־פּירן=בײַטל און וואָס טוט זי? אָנשטאָט אַרײַנצולייגן פֿון דער קופּע אויבס, וואָס ליגט אַזוי שיין אויס־געלייגט און וואָס חיים = געצל האָט בדעה צו קויפֿן הויבט זי אָן

...גיך־גיך אַריינצולייגן אָבגעקליבענע, פּאַסקודנע פּירות, צופוילטע, צודאַרטע, פאַרעלטערטע און ווערמדיקע.

חיים־געצל ווערט אויפגעקאָכט, עס פאַרדריסט אים ניט אַזוי דאָס געלט. חיים־געצל איז ניט קיין קאַרגער. עס פאַרדריסט אים נור דער שווינדל, און ער צובייזערט זיך.

— הערט נאָר, יודענע! שרייט ער מיט כּעס — איך קויף ביי אייך אָט דעם אויבס, צי אָט י ע נ ע ם, וואָס איר לייגט מיר אין זעקל אַריין? דאָס איז דאָך אַ געמיינע נאַרעריי! פון פאָרנט שטעלט איר אויס דאָס שענסטע און דאָס בעסטע און דעם קונה גיט איר פון הינטן, אשפּה! מיסט! וואָס מען קען אין מויל ניט נעמען! איך דינג זיך דען מיט אייך? איר ווילט פאַרדינען? פאַרדינט אייך געזונטערהייד, אָבער וואָס האָט איר צו באַשווינדלען מענטשן? געזען אַביסל? ניט דאָס ערשטע מאָל: קויפסט, דאַכט זיך, גוטע סחורה. קומסט אַהיים קוקסט אַריין אין בייטל — פּאַסקודסטווע! שווינדעריי! טפו! מאוס! מען טאָר אַזוי ניט האַנדלען!

און אַזוי שטייט חיים־געצל און לערנט דער יודענע, ווי ...צו האַנדלען. זיין דרייצענטע רעפאָרם.

פּערזענטע רעפאָרם.

קאַרשן־קערלעך.

שאַ! חיים געצל איז דאָ!

מען דאַרף אים זייער נויטיק. מחמת עס איז אָנגעשטאַנען דער סעזאָן פון קאַרשן, איז אַ גאַס ניט דורכצוגיין. ווו איר גייט, ווו איר שטייט, האַלטן מענטשן אין איין שפּייען מיט קערלעך. גייען מענטשן אַלטע, יונגע, מאַנסבילן, דאַמען, האַלטן פּאַפּירענע בייטלען מיט קאַרשן אין האַנט, וואַרפן אין מויל אַריין און שפּייען מיט קערלעך „טפו“, „טפו“ אויף וואָס די וועלט שטייט. שפּייען אייך אין פּנים אַריין, אויף די קליידער, אונטער די פיס. אויף די ווענט, מיט איין וואָרט, עס גייט אַ שפּייעניש און אַן

אמתע באַמבראַדירונג פֿון אַלע זייטן.

מילא, דאָס בילד איז אפֿשר נישט אַזוי עסטעטיש. און די ריינקייט פֿון די גאַסן ווערט אויך דערפֿון נישט גרעסער. נאָר וועמען אַרט עס? און אין וועלכן „ספר פּראַלבק" שטייט עס, אַז אַ מענטש דאַרף זיך אויפֿפֿירן עסטעטיש און אַז אַ גאַס דאַרף זיין ריין?

אלא, וואָס דען? עס איז דאָ אַ שטיקל סכנה דערביי. מענטשן גייען, גליטשן זיך אויס איבער די קערלעך, פֿאָרן אום ווי אויף רעדלעך, פֿאַלן און ברעכן זיך רוק און לענד.
און דאָס איז שוין אַביסל ניט נאָר קיין אַנגענעמע זאַך. פֿאַר דעם פֿאַלער, באַטייטלעך.

גייט חיים געצל איבערן גאַס און עס פֿליט אים אַ שפּיי מיט אַ פּאָר באַסע קערן אין פּנים אַריין. ווישט ער זיך אָפּ דאָס פּנים און וויל גיין ווייטער, טרעט ער אָן אויף אַ קערל און גליטשט זיך אויס, גיט זיך אַ בויג-אויס פֿון פֿאָרנט, אַ בויג-אויס הינטן, אַ וואַקל רעכטס, אַ וואַקל לינקס און פּונקט ווי אַ שכּור בלייבט מיט נסים שטיין אויף די פֿיס. בצול געוואָרן פֿון אַן אומגליק.

נאָר עס פֿאַרקאָכט אים דאָס האַרץ און ער ווערט מלא רציחה, און ער פֿאַלט אַרויף אויף דעם שפּייער מיט אַ ויצעקו:

— וואָס פֿאַר אַ שפּייעניש אויף אייערע קעפּ! וואָס פֿאַר אַ וואַרפֿן קערלעך הינטער די פֿיס?! ניט געדאַכט זאָלט איר ווערן! עס אַרט אייך ניט, טאָמער וועט איבער אייערע קערלעך עמיצער ברעכן האַלז-און-נאַקן? און אַז איר אַליין וועט אייך צוברעכן אַ פֿוס, וועט אייך זיין גוט? אונגערצויגענע בלינדע ברואים! קורצזיכטיקע, נאַרישע הפקר-יונגען! מען טאָר דאָך אייך אויף אַ לייטישע גאַס ניט אַרויסלאָזן. מענטשן ווילט איר קאַליעטשן. קיין סיביר דאַרף מען אייך פֿאַרשיקן! קאַטאָרגע איז דאָך פֿאַר אייך ווייניק!

קלויבט זיך צוניף אַ רעדל מענטשן פֿאַרבייגייער, בלייבן שטיין מיט זייערע בייטלען קאַרשן אין די הענט און מיט אָפֿענע מיילער. נאָר קיינער שפּייט שוין נישט מיט קיין קערלעך.

זיין פֿירצנטע רעפֿאָרם.

פּופּצנטע רעפּאָרם.

דער שירם.

אַ מענטש מיט אַ פּאַראַסאָל איז שטענדיק אַן עגאָיִסט.

אַזוי האָט אַמאָל געזאָגט אַריסטאָטעלעס, און היים גינצל איז מיט אים מסכּים.

ובאמת, אַ מענטש, ווען ער גייט מיט אַן אָפּענעם פּאַראַסאָל אין האַנט האַלט ער זיך אַזוי גדלנדיק און האָפּנדיק, אַז קיינער איז צו אים ניט גלייך.

עס אַרט אים ניט, טאָמער ריִנט פון זיין פּאַראַסאָל עמיצן גלייך אין קאָלנער אַריין, אַבי אים איז טרוקן, ער איז געשיצט.

אויסער דעם איז אַן אָפּענער פּאַראַסאָל אין מאַנכע אומגעלומפּערטע הענט פּשוט אַ מעוד להזיק: איינעם שטעכט ער אויס אַן אויג, אַ צווייטן צוראַצט ער דאָס פּנים, אַ דריטן צומורשט ער די פּריזור, אַ פּערטן וואַרפט ער אַראָפּ דעם קאַפּעליוש פון קאָפּ אין דער בלאָטע אַריין אָדער אונטער די רעדער פון טראַמוויי, און גיי כאַפּ אים.

די געניזוקטע רוקן זיך אָפּ אָן אַ זייט מיט גרויס הכנעה פאַרן פּאַראַסאָל, פּונקט ווי פאַר אַן אומפאַרמיידלעכער סטיכישע קראַפט. זעלטן, ווער עס פּראָטעסטירט.

בלויז די נאַטור אַליין איז זיך אָפּטמאָל נוקם אָן דעם

דאָזיקן מזיק. שיקט־אָן אַ שטורם־ווינט, וואָס איז עוקר מן השורש דעם פּאַראַסאָל, פֿון זיינע קראָקוועס, שיקט אַ צומישעניש אין זיינע דראָטן־פּרענטלעך און קערט אים אויס אויף דער לינקער זייט.

און דערפֿאַר, ווען מיר זען אַזאַ פּאַרשוין מיט אַן אויסגעלונקענעם פּאַראַסאָל אין האַנט, לאַכט זיך אונז און עס טוט אונז שטאַרק הנאה.

דאָס פֿרייען מיר זיך איבער דער מפּלה פֿון אונזער בלוטיקן שונא.

די זיסע נקמה.

חיים־געצל האַלט ניט פֿון נקמה. דערפֿאַר, ווען עמיצער וועט אים אָנרירן מיט זיין שירם, וועט ער אַרויס מיט אַן אָפֿענעם פּראָטעסט.

געטראָפֿן האָט, אַז אַ דאַמע מיט אַן אָפֿענעם שירם האָט אים דעם קאַפּעליוש אַראָפּגעוואָרפֿן. נאָך אַ נס — דער קאַפּעליוש איז ניט אַראָפּגעפֿאַלן אין בלאָטע נאָר איז געבליבן הענגען אויף די שפּיצן שירם.

און חיים־געצל וויל זיך שוין אַיועקלאָזן מיט אַ ירגזון, ווי ער קאָן, נאָר פֿאַר אַ דאַמע האָט ער דרך־ארץ.

חיים־געצל איז אַ דזשענטעלמען.

און ער מאַכט עס אויף אַ דעליקאַטן שטייגער:

— פֿע, מאַדאַם, אָדער פֿריילן — דער גוטער יאָר ווייס אייך — איר זענט דאָך אָן עין הרע אַזוי פֿלינק און געשיקט, ווי אַ בעהעמאַט... וואָס איז עפּיס? איר האָט קיין אויגן נישט, אָדער איר זענט סתּם אומגעלומפּערט מיט ליימענע הענט, אַז איר ווייסט אפילו נישט ווי צו האַלטן אַ שירם אויף דער גאַס?.. איר האָט דאָך שיעור דעם קאָפּ מיר נישט אַראָפּגעריסן. ווי אַזוי זשע וועל איך קענען לעבן אָן אַ קאָפּ? פֿע! נישט גוט, מאַדאַמיש! אָדער פֿריילן. דער גוטער יאָר ווייס אייך – אַ מענטש דאַרף זיין אַביסל פֿאָרזיכטיקער! און אַז איר האָט אַ שירם דאַרפֿט איר דען דערהרגענען מענטשן אין די גאַסן?

און היים-געצל לערנט מענטשן ווי צו האַלטן אַ שירם אויף דער גאַס.

זיין פּופּצנטע רעפֿאָרם.

זעכצנטע רעפאָרם.

דאָס געבאָרגטע בוך.

דאָס מאָל, ווי איר זעט, איז אונזער חיים-געצל באַפאַלן אַ יידן אויף דער גאַס און מאַכט אים אויסצודרייען.

וואָס איז די מעשה? מסתמא איז דאָ אַ טעם דערביי. חיים-געצל וועט ניט אָנפאַלן סתם אַזוי זיך, מיר-ניט, דיר-ניט.

חיים-געצל וועט ניט מאַכן סתם אַזוי זיך אַ סקאַנדאַל צוליב אַ סקאַנדאַל, אָדער צוליב פּאָפּולאַריטעט. חיים-געצל איז שוין אַזוי אויך גענוג פּאָפּולער.

נאָר די מעשה איז אַזאַ היסטאָריע.

חיים-געצל איז כידוע, אַ ייד אַ יודע-ספר, ניט קיין עם-הארץ, חלילה, האָט ליב אַמאָל אַריינקוקן אין אַ ספר, לייענען אַ ביכל, בלעטערן אַ זשורנאַל, וכדומה. האָט ער, ווי דער שטייגער איז, זיין ביבליאָטעק. זיין שאַפע מיט ביכער. אַ בעל-הבתישע ביבליאָטעק. וואָס ליגט אויסגעלייגט מיט אַ פּאַראַנדעק, מיט אַ סדר, מיט אַן אָרדנונג און מיט אַ קאַטאַלאָג...

און אַז מען האָט אַ ביבליאָטעק, מוז מען אַמאָל אַ צווייטן אויך אויסבאָרגן אַ ספר. און חיים-געצל האָט דוקא ליב צו באָרגן אַ ספר. אדרבה, זאָל יענער אויך לייענען און ווערן אַ פּאָלנער קולטור-מענטש.

איז אָבער אַ צרה: אַז מען פאַרבאָרגט יענעם אַ ביכל

זעט מען עס שוין נישט צוריק.

אַזאַ טבע האָט אין זיך אַ ייד, געליִען אַ ביכל און — אַ גוטן טאָג מיט דער קאַפּאָטע.

וואָס־זשע פּלעגט חיים־געצל טון? נישט לייהען? דאָס טוט נישט חיים־געצל. אדרבה. ווילסט אַ בוך — נאַ, אָט האָסטו. נאָר תּוך כּדי דבור לויפט שוין חיים־געצל אין בוך־געשעפט און קויפט אַ פרישן עקזעמפּליאַר פון דעם זעלבן בוך און שטעלט עס אַריין אין שאַפע. זאָל די ביבליאָטעק נישט געמינערט ווערן און דער קאַטעלאָג ניט קאַליע ווערן.

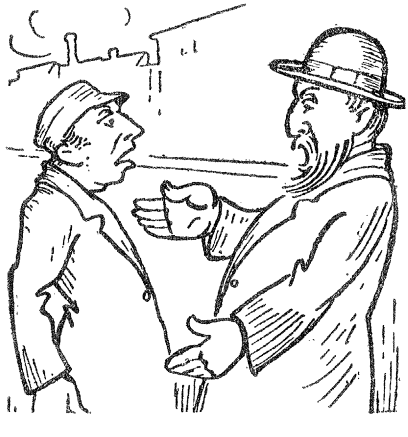

וויפיל זשע איז אָבער דער שיער? מען קען דאָך נישט האַלטן אין איין אַוועקגעבן ביכער און קויפן ביכער. ובפרט נאָך, אַז איינער נעמט אַוועק אַ בוך פון אַ גאַנצן קאָמפּלעט

ווערט עס אים דערעסן און ער כאַפּט איינעם פון זיינע ביכער־נעמער אויף דער גאַס און רייבט אים אָן אַ מאָרדע, ווי יענער האָט עס כּשר פאַרדינט:

הערט נאָר, ר׳ קרוב, איר האָט ביי מיר געליִען אַ בוך, פאַרוואָס ברענגט איר עס מיר ניט צוריק?! האַ? וואָס איז דאָס פאַר אַ הפקרות! פאַרוואָס, אז איר לייעט אַ חפץ ביי יענעם רעכנט איר כאָטש פאַר אַ חוב עס אומצוקערן, און אַז איר נעמט אַ

בוך איז גאָרנִישט, הפקר־פּעטרישקע האַ? וואָס איז דאָס פאַר אַ דבר־אחרשאַפט? איר פירט מיר איבער מיין גאַנצע ביבליאָטעק! איר האָט אין זיך ניט קיין ברעקל אַכטונג צו יענעמס האָב און גוטס. פּע! עס איז אַ מאוסע טבע ר׳ יודו! אַ געמיינע טבע! אַ בוך, אַז מען נעמט מוז מען אָפּברענגען צוריק! איר הערט וואָס מען זאָגט אייך?! אויף קיין גוטן אָרט זאָלט איר ניט שטיין, איר אָפּגעלאָזטע בריאה!

און חיים־געצל לערנט יִידן, ווי אַזוי אָפּצוברענגען אַ געבאָרגט בוך.

זיין זעכצענטע רעפאָרם.

זיבנצענטע רעפאָרם.

דאָס אָפּגעבּרענגטע בּוך.

די פּאָריקע רעפאָרם האָט געהאָלפן. דער יונגערמאַן, האָט אָפּגעבּראַכט חיים-געצלען ס'בּוך, וואָס ער האָט בּיי אים געבּאָרגט

איז דאָך, דאַכט זיך, שיין, פיין. איז אָבער אַן אַנדער צרה: דאָס בּוך, וואָס דער יונגערמאַן האָט אָפּגעבּראַכט האָט געהאַט אַזאַ אויסזען, ווי עס וואָלט נאָר-וואָס ניצול געוואָרן פון אַ שרעקליכער קאַטאַסטראָפע: צודריפּלט, צופליקט און שטאַרק, זייער שטאַרק פאַרעלטערט, ווי עס וואָלט פאַר דער צייט איבּערגעלעבּט, גאָט ווייס, וואָס פאַר אַ טראַגעדיע. דאָס ערשטע ליידיקע בּלעטל איז אינגאַנצן פאַרמאָלט מיט פאַרשידענע געמעלעכצן און צאַצקעס, מגן-דודס, איק-מיקס-דריקסן, קאָטשע-רעס מיט לאָפּעטעס. מחמת אונזער יונגערמאַן האָט אַ בּרודער, האָט ער פיל תשוקה און גרויס טאַלענט צו מאָלן. איז קיין אַנדער אָרט ניטאָ, ווו צו מאָלן, ווי נאָר אויפן ספר. ווייטער איז דאָרט געווען אויפגעשריבּן אַ רשימה פון וועש און אַ צוויי דריי אַדרעסן. אויף דער אַנדער זייט בּלעטל איז אפילו פאַראַן אַ געדרוקטער אויפשריפט, וואָס חיים-געצל שטעמפּעלט אויף זיינע ספרים. דהיינו: „מען בּעט אויף דעם בּוך ניט שרייבּן, ניט פּאַטשקענען, ניט שמירן וכדומה". איז וואָס האָט דער יונגערמאַן געטון? האָט ער טאַקע אָט דעמזעלבּן אויפשריפט

איבערגעשריבן נאָכאַמאָל און אָפּגעקאָפּירט וואָרט ביי וואָרט מיט זייער א שיינעם האַנטשריפט, געציקט און געדריידלט, מחמת דער יונגערמאַן האַלט אין איין „אויסשרייבן די האַנט״.

„מען בעט אויף דעם בוך, ניט צו שרייבן א. אַז. וו.״

דאָסזעלבע אויך מיט דעם שער-בלאַט. ניט וויכטיק, וואָס דאָס טיטול-וואָרט איז דאָרט געדרוקט און דווקא שיין געדרוקט מיט פעטן שריפט. דער יונגערמאַן האָט געפונען פאַר זיין חוב יעטוועדער געדרוקטע שורה פון שער-בלאַט איבערצושרייבן און דווקא מיט „געשיוועטע״ אותיות נאָכאַמאָל. א שטייגער, ווי אין צוויי-ען וואָלט געווען שטאַרקער.

דערביי קומט א גאַנצער נוסח א מין „עקס-ליבריס״.

זה הספר שייך.
למי שייך?
למי ששייך—שייך.
למי פּאָרט שייך?
למי שקנה.
מי קנה?
מי שקנה — קנה.
מי פּאָרט קנה?
מי שנתן מעות.
מי נתן מעות?
מי שקנה.
מי קנה?...

א. אַז. וו. א. אַז. וו.
סאַמע הכמה און וויץ.

הויבט איר אָן בלעטערן ווייטער. זעט איר באַשיינפּערלעך אויף די בלעטלעך, צווישן די שורות, אויף די שורות, וואָס דער פּאַרשוין האָט געגעסן בשעת ער האָט דאָס בוך געלעזן: לאָקשן, פּאַכאָלעס, פּוטער, קעז, צימעס און נאָך אַזעלכע סמנים מובהקים.

און אויף די ברעגן? דאָ האָט איר ממש סתרי־תורה, הריפישע הגהות, שאַרף־הכמהדיקע הערות און באַמערקונגען, וואָס דער טיפזיניקער לעזער האָט געמאַכט בשעתן לייענען.

„איך וועלוול, בין ניט איינפאַרשטאַנדן מיטן אויטאָר".

„דערדאָזיקער טיפ איז זייער „פאָדאָבנע" צו מיין שוועסטער־קינד זעליג".

„דאָס איז אַ קריטיקע פון נאַטור און לעבן".

„דער פאַרפאַסער האַלט פון סימוואָליזמוס".

א. אַז. וו. א. אַז. וו...

דאָס לעצטע ליידיק בלעטל איז אינגאַנצן אויסגעריסן. אַ־נים מען האָט באַדאַרפט שרייבן ערגיץ אַ בריוול אָדער סתם אַ שטיקל פאַפיר האָבן אין שטוב...

חיים־געצל האָט דערזען דאָס ביכל איז ער געוואָרן אש להבה, פלאַם־פייער.

— אַזוי האָט איר דאָס בוך גענומען?! אַזאַ אויסזען האָט עס געהאַט, ווען איך האָב עס אייך געגעבן!?... אַזוי באַגייט מען זיך מיט אַ פרעמדען בוך, האַ?... אַזאַ שמוציקע בריאה זיינט איר? מען האָט דאָך אייך באַדאַרפט דערפאַר אַוועקלעגן און קאַטעווען, קאַטעווען, קאַטעווען!... זעט, וואָס איר האָט פון בוך געמאַכט! עס איז דאָך אַן עקל עס אין האַנט צו נעמען! אין אַ חזיר־שטאַל באַדאַרפט איר זיך וואַלגערן און ניט לעזן קיין ביכער.

דער יונגערמאַן פינקלט מיט די אויגן אויף די פאַטשקע־רייען פון ספר און קענטיק, ער האָט חרטה.

און חיים־געציל לערנט יידן, ווי אַזוי צו האַלטן ריין אַ בוך. זיין זיבעצנטע רעפאָרם.

אכצנטע רעפארם.

„יידישע פּאָסט".

חיים-געצל באַקומט פון לאָדז, אַ נויטיקן בריוו! דער בריוו האָט שוין אָבער היבש פאַרשפּעטיקט. וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פּשוטע מעשה: דער בריוו איז געשיקט דורך „יידישער פּאָסט", ד. ה. אַ באַקאַנטער ייד האָט דעם בריוו געדאַרפט אָפּ-געבן חיים-געצלען, נו, האָט זיך דער בריוו געוואַלגערט אין עושר און אין כבוד אין אַלע קעשענעס, וואָס דער ייד פאַר-מאָגט. אַפריער אין די בוזעמקעשענעס, דערנאָך אין די הויזנקעשענעס, אין דער דרום-קעשענע, אין דער צפון-קעשענע, דערנאָך האָט זיך דאָס בריוול סתּם געוואַלגערט ביים יידל אין שטוב, אויף די פענסטער,

אויפן טיש, אונטערן טיש, צווישן די פּאָרטרעטן און אין די בעטן, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט, ביז דער ייִד האָט זיך דערמאָנט און מיט מזל אָפּגעבראַכט חיים־געצלען דעם בריוו.

חיים־געצל באַקוקט דעם בריוו און צינדט זיך אָן פּלאַמפּייער:

— ערשט איצט האָט איר זיך אויסגעשלאָפן אָפּצובערענגען מיר דעם בריוו?! פאַנטאָפּל־פּאָסט וואָס איר זיינט! קוים זיך אויסגעקראַצט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מאוסע טבע אַזאַ? אַ נויטיקער בריוו. עס גייט מיר אין לעבן. די אויגן פון קאָפּ קריכן מיר שיער ניט אַרויס, און — גאָרנישט. ניט זיין באָבעס דאגה. עט, דער ייִדישער „עט", „מע", „בע"... קיין פּיצל זין פאַר התחיבות, קיין ברעקל אָנשטענדיקייט, קיין האָר קולטור. עס פעלט אייך קולטור, ר' ייִד, קולטור... „איר זיינט פאַרדרייט, „איר האָט קיין צייט ניט", טאָ ווער האָט אייך געבעטן אונטערצונעמען זיך אָפּגעבן דעם בריוו? אַז מען קאָן ניט און מען וויל ניט און אַז מען האָט ניט קיין מענטשלעכקייט אויף אַ האָר—נעמט מען זיך ניט אונטער. טפו! פאַרכאַפּט זאָלט איר ווערן מיט אייער הפקרות, מיט אייער פּינקטלעכקייט!

און חיים־געצל כעסט זיך, לערנט ייִדן זיין פּינקטלעך אין אַ שליחות.

זיין אַכצנטע רעפאָרם.

נײַנצנטע רעפֿאָרם.

אין אַ קראָם.

חיים-געצל קומט אַרײַן אין אַ ייִדיש געשעפֿט עפּעס קויפֿן

— וואָס ווילט איר?—פֿרעגט דער קרעמער פֿאַרנויגנדיק זיך טיף, און צוגיסט אויף זײַנע ליפּן אַזאַ גרייט-צום-דינסט-זיסן שמייכעלע, ברייט פֿון איין אויער ביז צווייטן.

— גיט מיר, זײַט אַזוי גוט—זאָגט חיים-געצל—דאָס און דאָס.

דאָס מין סחורה אָבער, וואָס חיים-געצל וויל, איז גראָד אין געשעפֿט ניטאָ, אויסגעגאַנגען. און דער קרעמער גיט אים פּלוצלונג אַ שמיץ אָפּ פֿרעך מיט אַ ירגזון:

— ניטאָ! ניטאָ בײַ מיר אַזאַ סחורה!—און ער גיט זיך אַ דריי אויס צו חיים-געצלען מיט זײַן

קאָנטער-פּנים, אָדער מיט דעם זייט גוף, וואָס מענטשן האַלטן עס על-פּי-רוב פון הינטן—ווי אײנער זאָגט: גייט אײַך געזונטערהייט און פאַרדרייט מיר ניט דעם קאָפּ.

אַזאַ טבע האָט אַ ייִדישער קרעמער. באַדאַרף ער האָבן דעם קונה, קריכט ער אים אונטער די נעגל. באַדאַרף ער דעם קונה ניט האָבן, באַהאַנדלט ער אים, ווי אַ לעצטן שבלעצטן.

מילא, איך מיט אײַך, ליבע לעזער, זײַנען מענטשן ווייכע, אײַנגעהאַלטענע, מען קען זאָגן לעמעשקעס שלינגען מיר אַראָפּ אַזאַ ביטערע פּיגולקע, שאַרן זיך אַרויס פון געשעפט, ווישן אָפּ די ליפּן און מאַכן אַ שווייג.

חיים-געצל אָבער, איז, ווי באַוווּסט, אַ מענטש אַ „ספּיל-ציוועד" און קאָן ניט פאַרטראָגן קיין עוולות מיט קיין גראָבקייטן. חיים-געצל האָט פײַנט אַ כאַם. ער האָט ניט קיין מורא טאָמער שטייען אַ פולע קראָם מיט מענטשן. ער פּאָרט אַרויס מיט אַ לעקציע און איז מכבד מיט דער אמתער עליה.

— ר' ייִד—שרייט ער—איר זאָלט זײַן אַביסל אָנשטענדיקער און ענטפערן ווי אַ מענטש! איך האָב פײַנט אַ גראָבן יונג. איך פאַרלאַנג פון אײַך ניט, אַז איר זאָלט צו מיר שמייכלען מיט אייער לעקישעוואַטן שמייכעלע, ווען איר ד אַ ר פ ט מיך, און איך האָב פײַנט, ווען מען ענטפערט מיר גראָב, ווען מען דאַרף מיך נ י ט. ביי אײַך איז נאָר ד ע ר אַ מענטש, פון וועמען איר לייזט. און אַז איר לייזט פון מיר ניט קיין געלט, מעגט איר שוין זיך מיט מיר האַלטן אַזוי חוצפּהדיק?! קרעמערישע נשמה! גראָשנדיקע באַשעפעניש, וואָס איר זײַנט! קיין פונק פון מענטשלעכקייט האָט איר ניט אין זיך. היה מקבל כל אדם בסבר פּנים יפות. — יעדן מענטשן דאַרף מען אויפנעמען מיט אַ פרײַנדלעך פּנים! אַזוי דאַרף זײַן!

און חיים-געצל לעגט אַוועק אַ פּאָרציע, און לערנט דעם קיבצער רעדן מיט קונים.

זײַן נײַנצנטע רעפאָרם.

צוואַנציקסטע רעפאָרם.

ביים שאָך.

שאָך איז אַ קלוגע זאַך, אַ שכלדיקע זאַך, אָבער טאַקע גאָר אַ חשובע שפּיל. שאָך איז ניט קיין „דאַמקעס". דאַמקעס איז אַ גוישע שפּיל, אָבער שאָך איז אַ יידישע שפּיל אַ מענטש, וואָס האָט אַביסל געהירן אין קאָפּ און וויל זיך אַביסל פאַרווייל'ן מיט איידעלער קאָפּ-אַרבעט, מאַכט ער זיך אַ פּאַרטיע-שאָך. ער פאַרטיפט זיך, און צושטרייט זיך, און פאַרגעסט אָן אַלץ, און האָט זיך זיין גייסטיק פאַרגעניגן.

איז, ווי אָבער זאָגט דער פּאָעט? עס איז ניטאָ קיין רויז אָן דערנער. ניטאָ קיין שאָך-שפּיל אָן „קיבע-צערס"—דאָס זיינען די זייטיקע צושויער, וואָס שטייען איבער אייער קאָפּ, הענגען אויף אייערע אַקסל'ען, פּלייצעס, הוזשען, ווי די בינען, קוואַקען, ווי די זשאַבעס, און

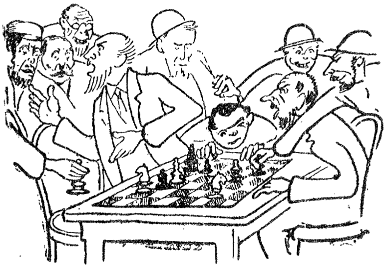

זאָגן אייך אונטער צוגן, און יעדער איינער פון די דאָזיקע „קיבעצער" איז אַ גאון, אַ לאַסקער, אַ רובינשטיין, און יעדער איינער האָט זיינע געניאַלע פּלענער, פּלאַדיקע קאָמבינאַציעס, און יעדער האָט זיין באַזונדער לשון, זיין ספּעציעלן שאָך-זשאַרגאָן, שאָך-ווערטלעך, חכמות, שטעך-ווערטלעך.

— אַ רוק, אַ רוק!.. אָט אָ-דאָס רוקט.

— און איך מיין, אַז מען זאָל רוקן דוקא דאָס!

— קאַליקע! אין „סטרולקעס" מעגט איר שפּילן!

— פּושער!

— אַליין אַ פּושער! פון ווען ביזטו עס אַ שאָך-שפּילער געוואָרן?

— ער האָט שוין איינמאָל אַ קאָפּ — אונטער זיך.

— אַ קאָפּ אויף צו טראָגן „ליאָדעס".

— שאַך!

— מאַט! פּאַט!...

איר אַליין זיינט שוין ניטאָ! איבער אייער קאָפּ אַרבעטן הענט, עס גראַבלען פינגער, פיגורן גייען כאַדאָראָם, ווערן גע-רוקט, געקלאַפּט, געשפּרונגען... און איר זיצט אַ מבולבלער און איר ווייסט ניט אויף וועלכער וועלט איר זיינט.

חיים-געצלען פאַרוויילט זיך אויך אַמאָל מאַכן אַ פּאַרטיע שאָך. ער קלויבט אויס אַ רויקן ווינקל און זעצט זיך מיט זיין פּאַרטנער שפּילן.

נאָר באַלד זיינען זיי דאָ, די „קיבעצער" אין איין רגע רינגלען זיי אַרום. און עס ווערט ניט קיין שאָך-שפּיל, נאָר אַ האַראַמידער. מען אַרבעט אויף אַלע כלים. און יעדער מיט זיין לשון, מיט זיין נגון, מיט זיין עצה, מען שטופּט די פיגורן—דער אַהער, דער אַהין. חיים-געצל הויבט אויף אַ פיגור, ווייל מאַכן אַ צוג, נאָר עמיצער כאַפּט אים די פיגור אַרויס פון האַנט, אַ קלאַפּ אָן ברעט:

— שאַך.

חיים־געצל שפּרינגט־אויף, ווי אַ באָמבע.

— משוגעים! פּראים! מגודלים! לאַפּיטוטן! די מינוט זאָל פון אייך דאָ קיין שריד ופליט ניט בלייבן, וואָרום איך וועל אייך דאָ דערלאַנגען מיט דער שאַך־ברעט, אַז איר וועט דערזען די באָבען פון יענער וועלט!... ווער שפּילט? איך שפּיל צי איר שפּילט?.. האָט איר געזען אַ ביסל? מענטשן זאָלן ניט קאָנען שטומען אַ ווײַלע. עס קוועטשט זיי. דער נאַר שטופּט זיי. ווער פרעגט אייך אַ דעה, ווער? ווער דאַרף אײַערע עצות, ווער? איר קאָנט זיך ניט איינהאַלטן, טאָ גייט אייך פון וואַנען איר זיינט געקומען. זאָל יענער קרענקען, ווער עס וועט נאָך אייך בענקען! און אויב איר ווילט צוקוקן, טאָ פּלאַצט, הערט צווועצט, אָבער שווייגן זאָלט איר, צו אַלדע רוחות!

חברה „קיבעצער” ווערט אַנטשוויגן. חיים־געצל שטעלט אויף אַ נייע פּאַרטיע.

זיין צוואַנציקסטע רעפאָרם.

איינאונצוואַנציקסטע רעפאָרם.

אויפן דאַטשע.

אַז נאַלעווקער ייִדן זיינען ניט שטאַרק מקפּיד אויף ריינקייט—דאָס איז ידוע פאַר יעדן.

ריינקייט—שמיינקייט, פּכע!

אָט ווייסן מיר אַ נאַלעווקער ייִדן, וואָס איז געווען אין בערלין (וואָס אין דייטשלאַנד) איז ער געקומען צופאָרן צוריק אַהיים, האָט ער אַ לאַנגע צייט ניט געקענט קומען צו זיך פון יענער ריינקייט.

— האָט איר געזען אַ ביסל אַ ריינקייט! מען קען דאָך שטאַרבן פון אַזאַ ריינקייט...

אַקעגן וואָס איז דאָס געקומען צו רייד? אַקעגן אַ דאַטשע.

הייס. די לופט איז אָנגעפּילט מיט זודיקן בליי. די זון באַקט, ווי אַ קאַלך-אויוון. עס פאַרכאַפּט דעם אָטעם פון היץ, און חיים-געצל פאָרט אויף דאַטשע.

ער קלויבט אויס די יידישע דאַטשע-געגנט. חיים-געצל האָט ליב יידן, און אפילו די נאַלעוועקער יידן, עס ציט אים צו זיי, ווי מיט אַ מאַגנעט. הגם שטענדיק האַלט ער אין איין קעמפן קעגן זייערע מיאוסע גלות-געוווינהייטן, תנועות, משונה-דיקע העויות נאַרישע געגנג וכדומה.

הערסטו, דערפאַר קעמפט ער דאָך קעגן דעם אַלעמען, ווייל ער האָט זיי ליב. ווי אין פסוק שטייט: „את אשר אוהב ד׳ יוכיח”.

מילא בקיצור, חיים-געצל פאָרט אויף דאַטשע, גייט אַראָפּ פון באַן און לאָזט זיך אויף דער ערשטער בעסטער דאַטשע, אויף אַ שפּאַציר. אָנקוקן גאָטס וועלטל, די שיינע נאַטור, די גראָז, די ביימער, אַן אָטעם טון די ריינע, פרישע לופט. פלוצלונג—פליוך! האַרט אונטערן נאָז דערהערט ער אַ פליוסקען פון וואַסער. „מסתמא אַ פאָנטאַן—טראַכט חיים-געצל—עס שפּריצט און שלאָגט ווי אַ בריליאַנטענער שפּריירעגן. מאַלע, וואָס עס קען טרעפן... אָדער מען באַגיסט ערגיץ בלומען”... נאָר אַ טעות. ס'איז פשוט, אַ יידענע גיסט-אויס די פּאָמוניצע סאַמע ביי דער טיר. דאָס וואַסער פליסט, רוישט, צוגיסט זיך און פאַרשפּרייט אַ ריח-ניחוח איבער דער גאַנצער געגנט. חיים-געצל שפּרינגט אָפּ מלא חמה.

— טפו! פע!—צושרייט ער זיך, צוהאַלטנדיק זיך ביי דער נאָז—חזירים זיינט איר, ניט קיין מענטשן! ווו איז דאָס געהערט געוואָרן, מען זאָל גיסן פּאָמוניצעס סאַמע אונטערן נאָז!... מענטשן זאָלן ניט האָבן קיין ברעקל זין פאַר ריינלעכקייט. פאַרוואָס איז אַרום די ניט-יידישע דאַטשעס אַזוי ריין, זויבער, ביי יעדן אַ גערטנדל אַרום דער שטוב, וואַזאָנעס אויף די פענסטער, אַ בלומל, אַ קוויטל—מחיה נפשות. און ביי אונז,

זאָל אונז צו קיין שאַנד ניט זיין, — אָנגעפּאַטשקעט, אָנגעפּאַסקו-
דיעט, אַז עס איז ניט אויסצוהאַלטן! איך בעט שוין ביי אייך
גיט קיין בלומען, קיין זיסע ריחות, אָבער קיין עפּיש דאַרפט
איר דאָך ניט מאַכן!... איר פאַרשפּרייט דאָך אַ פּעסט, אַ כאָ-
ליערע און עס איז טאַקע אַ חלול-השם אויף! טפו זאָלט איר
ווערן!...

און חיים-געציל שרייט, ליאַרימט, זידלט זיך און לערנט
יידן האַלטן ריין אַ דאַטשע.

זיין איינאונצוואַנציקסטע רעפאָרם.

צווישנצוואנציקסטע רעפֿאָרם.

אין אַ דאַטשע-צוג.

זומער-צייט אויף אַ דאַטשע-ליניע. איר זיצט אַזוי און פֿאָרט זיך אין דאַטשע-צוג. איר פֿאָרט דורך איין סטאַציע, אַ צווייטע און אויף יעדער סטאַציע פֿאַלט איר אַריין, ווי אין אַ קעסל-גרוב. אַ הימל-עפֿן-זיך-דיקער ליאַרם, אַ בהלה, פונקט, ווי די אַלע וועלדער אַרום זאָלן זיך געוועזן פּלוצלונג אָנצינדן אין אַ העליש פֿייער און דער גאַנצער ערב-רב איז זיך צונויפֿגעלאָפֿן אַהער צו ראַטעווען זיך פֿון אַ זיכערן טויט.

נאָר זאָלט איר זיך ניט שרעקן. דאָס ווילן זיך אַזוי אונזערע דאַטשניקעס, דאָס עט פּזיזא פֿאַרברענגט זיך דאָס אַזוי געמיטלעך און מנוחהדיק אויפֿן שויס פֿון דער רויקער נאַטור...

און אָט אויף איינער פֿון די סטאַציעס ברעקלט זיך אָפּ אַ שטיק פֿון דער דרויסנדיקער מהומה און רייסט זיך אַריין צו אייך אין וואַגאָן אַריין.—דאָס רייסן זיך אַריין צו אייך עטלעכע בגלופֿנדיקע פּאַצעטן מיט עטלעכע מאוסע זומער-שפּרינקלדיקע מוידן—די אמתע ליבהאַרציקע דאַטשע-לייטלעך, מיט געשפּרענקלטע העמדער, מיט די זאָקן-בענדלעך אויף די אַרבל, מיט סענקע-וואַטע שטעקנס און מיט דעם לעפּיש-נאַרישן געלעכטער און רעש.

חברה פֿילט זיך, ווי ביי זיך אין-דער-היים. עס פֿליען די אמתע בטעמטע „חכמות‟, בחורים חנדלען זיך, מיידלעך

קאָקעטירן. שפּרינגען אים, ווי די פּילקעס פון איין אָרט צום צווייטן, פּאַטשן זיך איבער די קני, שנעלן זיך אין די נעז, און די מוידן קוויטשען, פאַרגייען אין התפּעלות פון די קלוגע קאַוואַלערן.

און איר פילט, ווי זיי וואָלטן זאָגן: „הנה, זייט וויסן, אַז מיר זיינען אויף אַ זומער-וואוינונג, און אַך! פאַרברענגען מיר די צייט! און אַך, ווי מיר האָבן „פּאָוואָדזעניע"! היינט קענען מיר דאָס פלירטעווען! און מיר האָבן די גאַנצע וועלט אין דר'ערד. און כאָ-כאָ-כאָ! און כי-כי-כי!..."

פון גרויס פריילעכקייט כאַפּט איר אַריין אַ פּאָר סטוסאַקעס אין די זייטן, און איר פּרוווט פּראָטעסטירן.

— פּאַנאָוויע, פּאַנאָוויע! זייט דאָך אַ ביסל רויקער.

זיינען מיר אייך שוין ניט מקנא. חברה צולאָזט זיך אויף אייער חשבון.

— פּעטער פון וואַנען זיינט איר? כאַ-כאַ-כאַ!

— איך האָב אים אין לאָיוויטש.

— פּעטער ווי הייסט איר?

— ער הייסט מאָישע, הייסט ער, כע-כע-כע!

— מאָישע פון פּיטשוטש. כי-כי-כי!

זיצט איר אין געהאַקטע וואונדן, און איר ווילט זיך באַגראָבן פאַר חרפּה.

אַז פֿון וואַנען נעמט זיך דאָס ניט אונזער חיים־געצל, שפּרינגט אויף, ווי אַ ראַקעטע, און נעמט דונערן מיט קולות וברקים.

— אַך, איר לאַפּאַצאַנעס! איר כאַמרוקעס! בויטרוקעס! חוצפּהניאַקעס! שטיל זאָל מיר ווערן! די מינוט זאָל איך פֿון אייך קיין פּאַרע ניט הערן!... האָב־אייך־אַכט־און־אַכציק שוואַרצע יאָר!... נבזיקעס, וואָס איר זענט! שמענטעפּערניקעס! ווילט זיך מיר דאָס ניט אַריינפּאָרן אָט אַזוי אין די מיאוסע פּרצופים אַריין, אַז עס זאָל אייך פֿאַרגיין דער חשק צו מאַכן אַוואַנטורעס אין אַ וואַגאָן צווישן פֿרעמדע פּאַסאַזשירן! דרך־ארץ, איר אונערצויגענע סמאַרקאַטשעס! די אויגן וועט איר אונדז פֿאַרשוואַרצן!? לייטישע געלעכטער וועט איר אונדז פֿאַרשאַפֿן!? מען זאָל אונדז די אויגן שטעכן: „אָט זעט, ווי יידן האַלטן זיך אין אַ וואַגאָן!” אַז ניט געדאַכט זאָלט איר ווערן! איר—אוה—אוה—אוה—!

אַזוי פֿייערט חיים־געצל און דונערט און זידלט. חברה פֿאַרלירט ס׳לשון. ווערט אַנטשוויגן, ווי יורקעס חינט, און קוקן זיך איבער מיט די נאַרישע סאָווע־אויגן.

זיין צווייאונצוואַנציקסטע רעפֿאָרם.

דריי-און-צוואַנציקסטע רעפֿאָרם.

אַז אָוונט-באַל.

חיים-געצלען האָט זיך פֿאַרוואָלט ביי־צווויינען אַ יידיש-ליטעראַרישן קאָנצערט-באַל. איבערלייענדיק אין אַנאָנס וועגן איינעם פֿון די דאָזיקע קאָנצערטן, וואָס זאָגט-צו פֿון פֿויגל-מילך, האָט חיים-געצל אָנגעקלונגען דורכן טעלעפֿאָן און באַשטעלט אַ בילעט.

צו דער באַשטימטער צייט קומט חיים-געצל צו צו דער קאַסע און געפינט ניט זיין בילעט. זיין בילעט איז פֿאַרקויפֿט געוואָרן אַן אַנדערן. מאַכט חיים-געצל אַ סקאַנדאַל און באַקומט אַן אַנדער בילעט, וואָס איז שוין פֿאַרקויפֿט געוואָרן אַ דריטן. קוועטשט זיך

חיים־געצל אדורך צו זיין פלאַץ און געפינט דאָרט זיצנדיק גאָר אַ פרעמדן. מאַכט ער ווידער אַ סקאַנדאַל און באַקומט אַ נייעם פלאַץ. קומט אַ נייער פּאַרשוין און טרייבט אים אַראָפּ פון זיין פלאַץ. מאַכט חיים־געצל אַ נייעם סקאַנדאַל און... בלייבט שטיין צונויפגעדריקט אין אַ קאַשע מענטשן.

שטייט חיים־געצל און שוויצט, און קוקט צו דער בינע־צו, טאָמער וועט זיך אַמאָל אָנהויבן דאָס פּראָגראַם, וואָס דאַרף, לויט די אַנאָנסן אָנהויבן זיך „פונקט אַכט אוהר מיט 15 מינוט".

פונקט האַלב עלף באַווייזט זיך אויף דער בינע אַ פּאַרשוין און איז מודיע. אַז אַלע „קרעפּטע" זענען פּלוצלונג קראַנק געוואָרן. ווער אויף דיפטעריט, ווער אויף אַפּענדיציט, ווער אויף „מענעגיט" און מען מוז דעריבער איינלאַדן „קרעפּטע" פון זאַל גופא.

באַווייזט זיך אַ נייע „קראַפּט" פון זאַל גופא. אויף דער בינע. עפּעס טוט דאָרט די „קראַפט", עפּעס האַלט עס אָפן דאָס מויל, עמיך דרימבעלט אויף אַ הייזעריקן טאָפּטשאַן, נאָר ניט מען הערט און ניט מען זעט. אין זאַל שטייט אַ גערודער, ווי אויף אַ פערד־יריד.

גיט חיים־געצל אַ שפּיי און וויל אַרויסגיין, קאָן ער ניט. שטופּט ער זיך אַדורך מיט מסירת־נפש צו דער גאַרדעראָב. אַ בהלה! אַ געפילדער, ווי מייז אין אַן ערדציטערניש! בערג מיט מלבושים וואַלגערן זיך אויף דער ערד. מענטשן טרעטן איינער אויף דעם אַנדערן. רייסן זיך צו די מלבושים, ווי פּאַסאַזשירן פון אַן אונטערגייענדיקן שיף צו אַ רעטונגס־שיפל.

חיים־געצל טרעט פּלוצלונג אָן אויף עמיצנס אַ מאַנטל. צום גליק, איז עס טאַקי זיין מאַנטל. נאָר אויף זיין קאַפּעליוש קאָן ער שוין זאָגן אַ רבנן־קדיש. פון די קאַלאָשן — קיין זכר.

דאָ צולאָזט זיך חיים־געצל מיט דעם אמתן סקאַנדאַל, גאָר אויף דער אויבערשטער אָקטאַווע:

אַ קאָנצערט־אָוונט איז עס?! אַ חזיר־שטאַל איז עס? ווער

זיינען דאָס די אָרגאַניזירער פֿון אַזאַ אָוונט?: די פיס און הענט דאַרף מען זיי צעברעכן! אַז מען קאָן ניט איינאָרדנען קיין אָוונט, נעמט מען זיך ניט אונטער: ס׳איז אַ הפקרות! אומפֿאַראַנטוואָרטלעכע מענטשן! איבערגעפירט מיר אַן אָוונט צייט. ביי קיין אומה ולשון ווערט אַזוי ניט געמאַכט! מיר שפייען זיך אַליין אין פּנים אַריין...

און חיים-געצל פייערט און סקאַנדאַלעוועט און לערנט ווי אַזוי איינצואָרדנען אָנשטענדיקע קאָנצערטן ביי יידן.

זיין דריי-און-צוואַנציקסטע רעפֿאָרם.

פּיר-און-צוואַנציקסטע רעפאָרם.

בײַם טעלעפאָן.

טעלעפאָן איז אַ גרויסע זאַך, אַ וויכטיקע זאַך, אַ נוצלעכע ערפינדונג — דאָס וועט קיינער ניט לייקענען אַפילו דער גרעסטער מיזאַנטראָפּ. אַ ווערטעלע צו זאָגן — אַ טעלעפאָן! און ווייל דאָס איז אַזאַ וויכטיקע און העכסט-נוצלעכע זאַך, איז מער ווי אַ יושר, אַז מענטשן זאָלן דערמיט ניט מיסברויכן. מילא, בײַ זיך אינדערהיים קאָנסטו טאָן מיט דיין טעלעפאָן, וואָס דיין האַרץ גלוסט. אַריינריידן אין אים אַ פילן ספּאָדיק קיינער וועט דיר קיין דעה ניט זאָגן. דאָס איז דיין פּריוואַט-זאַך. רייד, פּלאַפּל, שיט-אויס דיין גאַנצן פּעקל באַגאַזש חכמה, שאַרפזיניקייט און זאָל זיך יענער, נעבעך, וואָס דאַרף דיך אויסהערן, קימערן...

זיינען אָבער פאַראַן אַזעלכע פּאַרשוינען, וואָס קומען אין אַ געזעלשאַפטלעכן אָרט און פאַרנעמען דעם טעלעפאָן, אָקופּירן אים אויף שעהן לאַנג, און טו זיי עפּעס!

און דאָס איז שוין אַן עולה.

אָט אויף אַזאַ מין פּאַרשוין אַ דאַמע, האָט זיך חיים-געצל אָנגעשטויסן. אין אַן עפנטלעכן פּלאַץ, די דאַמע איז געשטאַנען און גערעט דורכן טעלעפאָן, געמאָלט, ווי אַ מיל, געשאָטן, ווי פון אַ לעכערדיקן זאַק, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז עס וועט

אָרנישט נעמען ניט קיין סוף ניט קיין עק. און אייביק אייביק וועט זי אַזוי שטיין און בעלעבעטשן.

חיים־געצל איז געשטאַנען מיט נאָך אַ ריי מענטשן. ווי אויף הייסע קוילן און געוואַרט, ביז די דאַמע וועט ענדיקן ריידן, נאָר די דאַמע האָט אַ פּנים, ניט געהאַט בדעה צו ענדיקן.

צוערשט איז געגאַנגען די ליבהאַרציקע „אינטריגע“, „יאָ דערקענט“, „ניט דערקענט“. דערנאָך איז אַוועק אַ זייער קלוגער פלירט מיט „קאָקעטעריע“, „שאַרפזין“, וויץ... נאָכדעם עטלעכע „פליאָטקעס“. „איך האָב געזאָגט, אַז ער האָט געזאָגט, אַז זי האָט געזאָגט“ אַז און אַזוי ווי... און אַזוי ווי... דערנאָך איז אַוועק אַ געשפּרעך וועגן קינאָ מיט אַ גאַנצן ספּור־המעשה... „איז, אַז דער גראַף קאַפּצעדריילע איז געלאָפן מיט זיין געליבטע ראָזעטא קיין קאַרליפּאָרניע נאָך דעם געלן גאָלד, איז ער באַפאַלן געוואָרן פון שוואַרצן אינטריגאַנט, וועלכער האָט דעם גראַף אַריינגעוואָרפן אין טייך מיסיפּיצי און די ווייסע שקלאַפין צוגעבונדן צום מאַסטבוים פון אויטאָ. און אין איר אויסגעשאָסן פון אַ פיילנבויגן. די ניפּטיקע פייל איז געפלויגן...

חיים־געצל האָט אַ הוסט געטון. נאָר זי האָט ווייטער גערעט. „...דער גראַף איז צוגעשווומען צו ניו־יאָרק אַרויסגעשיקט

100 דעטעקטיוון אין אַן אויטאָ... און די פֿייל איז אַלץ געפֿלויגן... איז דער אויטאָ קאַליע געוואָרן... און די פֿייל איז אַלץ געפֿלויגן צום קערפּער פֿון דער אומגליקלעכער... שקלאַפֿין... האָבן די דעטעקטיוון געכאַפּט אַן עראָפּלאַן... די אומגליקלעכע האָט מיט שרעק צוגעקוקט, ווי די גיפֿטיקע פֿייל פֿליט צו איר. אָט באַלד וועט זי דורכלעכערן איר צאַרטע ברוסט... נאָר באַלד באַווייזט זיך דער עראָפּלאַן מיט די דעטעקטיוון... און ווען די גיפֿטיקע פֿייל געפֿינט זיך שוין אויף אַ האַלבן מילימעטער פֿון איר ברוסט, ווערט זי געראַטעוועט...

דער עולם אָטעמט אָפּ פֿרייער, מיינען אַז עס איז שוין אַ סוף. נאָר דאָ ערשט הייבט זיך ערשט אָן אַ שמועס לאַנג ווי דער יידישער גלות וועגן קליידער און מאָדעס, פֿאַסאָנען, „האַפּטן", „טוניקעס", „מאַריאַ סטיואַרט", „עזשעטן", „קאָראַלן", „קריגאָלינעס", „פֿאַלדן", „קאַרבידן" א. אַ. וו., א. אַ. וו.

חיים-געצל האָט איר געפּרוּווט גאַנץ העפֿלעך אויפֿמערקזאַם מאַכן אויף דער אויפֿשריפֿט, וואָס איז געהאַנגען איבערן טעלעפֿאָן. געמלעך: „ניט צו פֿאַרנעמען דעם טעלעפֿאָן מער, ווי דריי מינוט". נאָר די דאַמע האָט געטון איר —

... פֿון אויבן „פּיינט" און פֿון אונטן „בופֿעס" אָנגעקומען אין „קאָראַנקעס" מיט „איינזאַץ"...

דאָ איז חיים-געצל אַרויס פֿון די כּלים, און ער האָט זיך געווענדעט צו דער דאַמע מיט גרויס פּאַטאָס און מיט דעם זעלבן לשון, ווי נאַפּאָלעאָן ביי די פּיראַמידן:

— מאַדאַם! פֿערציק פֿאַרשוין שטייען הינטער אייך און וואַרטן ביז איר וועט ענדיקן אייער שאַרפֿזיניקן קלוגן און העכסט וויכטיקן געשפּרעך... איר דאַרפֿט אָבער ניט פֿאַרגעסן, אַז אָט די אַלע מענטשן, וואָס וואַרטן, האָבן עפּעס אויך צו זאָגן וויכטיקעס דורכן טעלעפֿאָן. איר האָט אַ פּנים פֿאַרגעסן, אַז דער טעלעפֿאָן איז ניט אייערס אַ פּריוואַט-טעלעפֿאָן, און אַז דער טעלעפֿאָן איז געמאַכט געוואָרן פֿאַר אונדז אַלעמען, ס'איז ניט קיין

יושר און אַ ביסל גראָבלעך, און עגאָיסטיש, און חוצפּהדיק צו פֿאַרנעמען אַ טעלעפֿאָן אין אַן עפֿנטלעכן אָרט אַ לאַנגע צייט און דאָזן אַן עולם וואַרטן אויף הייסע קוילן. עס איז ניט קולטורעל, ניט געזעלשאַפֿטלעך, און ניט גאָר אָנשטענדיק — פֿאַרשטאַנען?

די דאַמע האָט נאַטירלעך, פֿאַרשטאַנען, זיך פֿאַררויטלט, אַוועקגעלייגט דאָס טרייבל און פֿאַרשוווּנדן.

היים-געצלס פֿיר-און-צוואַנציקסטע רעפֿאָרם.

פינף- און- צוואנציקסטע רעפארם.

בעטלער.

ברודיקער פון אלע בעטלער אויף דער גאנצער וועלט איז דער יידישער גאסן-בעטלער.

גייציק, אומפארשעמט און פרעך ביז ביין אריין.

חוצפהדיק רייסט ער זיין נדבה, ווי ער וואלט ביי אייך א חלק איינגעלעגט. ער קריכט אייך נאך ביז שלאפצימער אריין. ער עסט זיך אין אייך איין אין די געדערים, ווי א קלעק, ווי א זלידנע פליג, אז איר קאנט פון אים ניט לויז ווערן.

דאס איז ער, דער יידישער גאסן-שנארער, זאל אונז צו קיין חרפה ניט זיין.

גייט איר איבערן גאס, פארלויפט ער אייך דעם וועג, רייסט אייך ביי די פאלעס, חנפהט, וויינט, פריצטעוועט מיט דעם העסליכסטן נעבעך-פנים, מיט די עקלהאפטסטע רחמנות-העויות און תנועות.

— הארעלע, ליבינקער הארעלע! קרוינעלע, מאדאמישי! פעטערשי! לאנגע יאער זאלט עטץ האבן!... זאל ענק גאט שענקען ברוכה צלוחה... אוי, אוי, פעטערשי! זאלט עטץ דערלעבן ביז הונדערט צוואנציק יאער!... זאלט עטץ... אוי, אוי, אוי!... אן אמעריקאנער!... עטץ זיינט אן אמעריקאנער!... גיטץ מיר א דאלאר! א. אז. ו. א. אז. וו.

און גיט איר ניט, באפאלט מען אייך מיט ביטערע תוכחה.

— אַ ניכפֿה זאָל ענק דערוואַרגן!... אַ פֿייער זאָל ענק זעך אַריינכאַפּן אין בויך!... זאָל מען ענק די קישקעס מאַטע־ווען!... זאָלט עטץ ברענען ווי קין און קאַפּטשען ווי רויך... אַ קרענק, אַ כאָלערע, אַ מיתה־משונה...

חיים־געצל איז אַ מענטש און אַלעס מענטשלעכע איז אים ניט פֿרעמד. געבן אַ נדבה? מהיכי־תיתא, פֿאַרוואָס ניט געבן אַן אָרימען אַ נדבה?

נאָר דערזעט ער די כאַליאַסטרע יידישע גאַסן־בעטלער אויף דער גאַס, בלייבט ער אַ טויטער, עס פֿאַלט אים איין די דמים.

ער פֿאַלט אַריין ווי אין אַ מהומה שדים פֿון דער שאול־תחתיה אַרויס. רייסעניש, גריל־צעניש און געשלעגן, נאָר שיער וואָס ער ווערט ניט פֿון די טשאַטע צוריסן אויף שטיקלעך.

— אָי, אָי, פּעטערשי! גיטץ מיר! גיטץ נישט אָט יענער מכשפֿה! זי האָט דאָך אַ מאַן!—שפּרינגט אים אַ יידענע אין די אויגן און שטופּט אים אַ קינד אין פּנים—און איך בין טאַקע אַן אלמנה מיט זיבן קינדער. מיין מאַן איז טאַקי געשטאָרבן פֿון שווינדזוכט...

— אַוועק, דו פּגירה! דאָס איז דען דיין קינד?! דאס איז דאָך אַ געבאָרגט קינד!

— שענקטס עפּעס אַ קאַליקע מיט אַ הילצערנעם פֿוס!...

קויפט אַ פּודעלקע זאַפּאַלקעס!...

— אַזוי פּיל מכות דיר, וויפל געלט דו האָסט באַהאַלטן אין דיין פּוס! ממזריוק!...

— הארעלע, קרוינעלע! ער האָט אין זיין הילצערנער פּיאַטע מער, ווי איר אין קאָפּ. אַ מאַראַווּיכער קען!

— שענקטס אַ נדבה! איך בין אַ משוגענער!

אַז חיים-געצל גיט זיך דאָס ניט אַ שטעל אַוועק און וואַרפט זיך אַרויף אויף דער כאַליאַסטרע שלעפּערס:

אַוועקט! אַוועקט! מנוולים! פּאַסקודניאַקעס! איר האָט דאָך דעם צלם-אלקים פאַרלוירן!... חזירים זיינט איר! ערגער פון חזירים!... איר מיינט, אַז מיט אַזעלכע גענג וועט איר עפּעס אויסבעטלען?... איר וועט דאָך פון זיך פאַרטרייבן, אַז קיינער וועט אייך קיין פּרוטה ניט געבן!...קוקט זיך צו. טוען דען די אַנדערע בעטלער אַזוי? פאַרוואָס שטייען יענע אַזוי שטיל און באַשיידן. באַפאַלן נישט אַזוי אַ דורכגייער, ווי משוגענע הינט. שטייען זיך אויף זייערע ערטער, און וועמען עס האָט גאָט אין האַרצן, שענקט זיי אַ נדבה. אָן חרמות, אָן קללות און געשרייען און געשלעגן... טפו!... ניט געדאַכט זאָלט איר ווערן, איר פאַרמיאוסט אונז דאָס לעבן, פאַרמיאוסט איר אונז... עס איז ניט ניחא איבער אייך אויף דער גאַס אַרויסצוגיין, איר, עקל-האַפטע ברואים, וואָס איר זיינט!...

אַזוי שרייט חיים-געציל אויף די בעטלער. לערנט זיי ווי צו בעטלען. די כאַליאַסטרע רוקט זיך אָפּ ביסלעכווייז, בלייבן שטיין יעדער אויף זיין אָרט, שטיל, באַשיידן... חיים-געציל רוקט אריין יעדן זיין נדבה אין האַנט און גייט אַוועק.

זיין פינף-און-צוואַנציקסטע רעפאָרם.